

A tartalomból:

Sass Irén: Kivonulás Egyiptomból — Lázár József: Éjnek közepében (vers) — Csermely Gyula: Az angyalok szédere (novella) — Somlyó Zoltán: Egy kitért baráthoz (vers) — „...Népem, veled érzek!” (Beszélgetés Csergő Hugóval) — Révész Béla: Egy Ady-vers története — Bródy László: Babilon (vers) — Dr. Scheiber Sándor: A Hád Gádja két párhuzama — Sós Endre: Freud (vers) — Komlós Aladár: A medve, a hagyma és a huszárzászlós (novella) — Egy Emlékkönyvről — Dr. Scheiber Sándor: Heller Bernát (1871—1943) — Új könyvek — Krónika és Szemle — Öt illusztráció.

ULT ES JOVO

ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JOZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felolós szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó 15-én

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő.

SÍRKÖVEK Farkasréten, Margittánál

XII., Sasadi-út 177

59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett

Telefon: 457-159

Visó Márkne

HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám.
Hajfestés szakaszerőn

BUDAPEST
Károly-körút 25, félem.
[Király-utca sarok]

Telefon: 426-432

Szenzációs árat fizetek

használt férfi-, női ruhákért, fehérneműért,
zongorát, pianinót, szőnyeget, ékszert, ezüstöt
veszek. Hívásra jövök, vidékről is. Telefon:
427-122. VII. ker., Erzsébet-körút 32. szám.

GERSTL G. udvarban

Betegtoló
és önhajtású kocsik,
„DAC” gyermekkocsik

nagy választékban.

LÓWY IMRE

SIESTA

JÁRMŰRAKTÁRA

BUDAPEST, VII., DAMJANICH-UTCA 49.

TELEFON: 420-656.

Betegtolókocsi kölcsönzés. Kérjen díjtalan prospektust.

Karmel ארטה כשר Penzió Budapest

VI., Andrássy-út 43. Telefon: 225-434
225-664

Villamos- és autobuszösszeköttetés a város minden részébe.

Elsőrendű családi penzió a város központjában, tel-
jesen újonnan berendezve. Legnagyobb kényelem,
modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó
vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő
konyha. Kívánatra diétikus ellátás. Figyelmes ki-
szolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és
melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság
ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. Előzetes
szobafoglalás. Szíveskedjék nagybecsű látogatásával
bennünket megtisztelni.

1 recamier + 4 szék = 2 személyes

RECAMIER

Szab. bej.

ÜLÉS, FEKVÉS

EPEDA, LÁNCZ KÁRPITOS

Podmaniczky-utca 19

FOTELÁGY

78 P

TELEFON: Használt férfi, női ruhát, fehérneműt,
340-967 cipőt, szőnyeget, hagyatékot, egész ház-
tartást, zálogtárgyat és mindent veszek.

Nutovits, VIII., Népszínház-u. 26

VIDÉKRE IS MEGYEK

BARBIEN késnélküli borotválópor
MINDENKIT MEGHÓDÍT

Kérjen árajánlatot!

BARBIEN VEGYIPAR, BUDAPEST, VI, KIRÁLY-U. 30.

Telefon: 426-210.

Szabolcsi Lajos munkáiból

KAPHATÓK:

Chaszideus könyv

(A kállói szent pap története) P 6.-

Gyöngyszemek a Talmudból P 6.-

A Csillag Fia

(történelmi regény) kötve P 10.-

PERZSASZŐNYEGET

LEGMAGASABB ÁRON

VESZ STERNBERG

DOB-UTCA 2. TELEFON: 224-246

MULTÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXXIII. ÉVF. 1943. ÁPRILIS

SASS IRÉN: KIVONULÁS EGYIPTOMBÓL

Wells, aki világtörténetében, a világformáló klasszikus kultúrák sorába egyenrangú tényezőként állította be a zsidó kultúrát is, a zsidó nép történetében sorsdöntő tényezőnek látja a babyloniai fogságot és az utána elkövetkezett második honfoglalást. Az önként kínálkozó analógiát, az egyiptomi rabságot és az utána következő honfoglalást viszont csak egész röviden, szinte mellékesen tárgyalja. Wells álláspontja az, hogy a zsidóság spirituális története és így egyetemes, kulturális jelentősége csupán a babyloni fogság után kezdődött. S minthogy világtörténetének alap gondolata az egyetemesen emberi, érthető, ha a zsidóság törzsből néppé, majd nemzetté alakulásának küzdelmes korszakai nem érdekelték különösebben. Nekünk viszont, akiknek szétszóródásunk két évezrede alatt kizárólag spirituális történelmünk tövises útján adatik járni, őstörténetünk népi és nemzeti felemelkedésének korszakai az érdekesebbek. Egyiptom és Babylon két évezred óta kézzelfogható valóság. Míg, akár az első, akár a második honfoglalás olyan valami, a távol kódében lejátszódott legendás esemény, melynek megisméltlódésében sokan nem tudnak, vagy, ami általánosabb, nem akarnak hinni. A zsidóságnak csak egy kis töredéke az, mely a lehetséges harmadik honfoglalást történelmünk újabb, sorsdöntő fordulatainak képes tekinteni. De, ha elgondoljuk, hogy a két első honfoglalás — Egyiptom és Babylon után — is csak a nép kisebb hányadának akaratóból, egy szerencsés időben támadt népvezér elgondolása és külső, a zsidóságtól nem függő események következtében jött létre, nincs okunk csodálkozni. A történelem gyakran ismétli önmagát, s különösen a zsidó történelem néha kísérteties pontossággal másolja a külső és belső adottságokat egyaránt.

Ábrahámmal lép a világ színpadára a zsidóság, mint néptörzs. Ez a héber néptörzs, mely számbelileg kicsiny, jelentőségében még kicsinyebb volt, — mindjárt első vezére fellépésekor, a láthatatlan Istennel kötött szövetség kapcsán, bizonyos pozíciót tudott teremteni magának a többi, esetleg nagyobb számú, vagy jelentősebb törzssel szemben is. Egy olyan laza népközösségnek, amilyen a törzs, (pláne egy nomád pásztortörzs) fejlődését rendszerint a soraiból támadó, kivételes tehetségű vezérek határozzák meg. Azok az időközök pedig, melyek egy-egy kivételes tehetségű törzsi vezér fellépéséig eltelnek, meghatározzák az illető törzs életképességét, kapacitását, tehetségét. Ha elgondoljuk, hogy Ábrahám fellépésétől József alig három generáció telt el, megállapíthatjuk, hogy a zsidóság már egészen kezdetleges, törzsi korszakában is elárulta nem mindennapi életerejét és képességeit. Józsefet, kvalitásainál fogva Ábrahámnál is jelentősebb törzsi vezérnek kell tekintenünk, egészen eltekintve attól, hogy tehetségét nem közvetlenül a törzs szolgálatába állította. Helyesebben, hogy *nem volt módja* törzsi vezérré lenni.

Szellemes és fantáziával megáldott emberek részére nem haszontalan időtöltés elgondolkozni felette, hogyan alakult volna a zsidó nép sorsa, ha Józsefet el nem adják testvérei és így szükségszerűen a törzs élére kerül! Hogy

a törzs maga milyen ugrásszerűen fejlődött Ábrahámtól, Izsákon és Jákobon át Józsefíg, azt a két férfiú közötti különbség eléggé illusztrálja. Ábrahám még nem egyéb provinciális jellegű, autokrata törzsfőnöknél. Átfogó politikai gondolata az Egyistennel kötött szövetségen túl nincs, politikai eszközei primitívek, cselekedeteit pedig nem annyira az előrelátás, mint inkább a folytonosan váltakozó esetlegességek határozzák meg. Utódai közül Izsák halvány másolata apjának, Jákob pedig, bár tovább fejleszti az ábrahám gondolatot, sem kifinomultabb eszközökre, sem szélesebb látókörre nem tudott szert tenni. Utánuk József, mintha évszázadokkal később született volna. Saját törzsénél jelentékenyen műveltebb, civilizált, szervezett államalakulatba kerülve, rabszolgasorban, sokoldalú tehetségének tudatos felhasználásával tör célja, a hatalom felé. József már rendelkezik nemcsak a nagy törzsfőnökök, hanem a nagy uralkodók legnemesebb képességeivel is. Kitünő emberismerő, lélekbúvár, hibátlan logikájú gondolkodó, sok szociális érzékkel megáldott, előrelátó, páratlan tehetségű nemzetgazda s mindezek felül erős erkölcsi alapokon álló férfiúi jellem. Beleképzelve magunkat az időbe és környezetbe, melyben élt és működött, azt kell mondani, hogy karrierje azóta is egyedülálló a maga nemében.

Ha bizonyos is, hogy József jelenti a korabeli zsidóság kulturális, politikai és etikai csúcspontját, mégis kétségtelen, hogy az ő tehetségének atomjai benne éltek magában a törzsből, mely tehát Ábrahám óta óriásit fejlődött és Józseffel megérett a néppé válás kultúrszintjéig. Ezt a fejlődést végzetesen megakasztotta és hosszú időre visszadobta Jákob fiainak Egyiptomba költözése.

Bizonyos, hogy József testvéreinek, tehát a bevándorlók első generációjának aránylag kitünő s bizonyos fokig megkülönböztetett helyzete lehetett Egyiptomban, legalább is József életében. Feltehetjük, hogy József atyjafiai közül is nem egy csinált kisebb-nagyobb karriert s hogy valamennyien készséggel és könnyedén tudtak behelyezkedni a készen talált állami és társadalmi, szervezett rendbe, melynek előnyeit és kellemességeit hamarosan felismerték. A haj csak későbbben kezdődhetett, a harmadik vagy negyedik generációnál, mikor még mindig elszigetelten ütközött ki a héberek sajátságos tömege az egyiptomi többségből s kiütözött az az egyiptominál úglátszik szívósabb és életerősebb, héber értelmi és szellemi magatartás is, mely Józsefben, az egyénben szinte akadálytalanul érvényesült az alkirályi állásig, de, mint népszellem, mint törzsi sajátság nem tudott uralkodó elemmé lenni. A héber törzs kevés számú, harcra termelt férfiak nem tudta biztosítani azt a katonai erőt, amelynek segítségével a józsefi szellemet teljes egészében érvényesíteni lehetett volna Egyiptomban, tehát Jákob fiai elfoglalhatták volna Egyiptomot. Ezért következett be aztán a mindenkor, mindenhol azonos fordulat, amikor a szervezett, fizikai hatalom gyűlölettel fordul a számára megemészthetetlen, idegen és idegesítő, de mindig erősen érezhető és egyben teljesen véd-

telen szellemiség ellen. Az egyiptomiak a rövid józsefi aranykor után fokozott mértékben kezdték meghendikepelní a szabad versenyben le nem győzött hébereket. Végül is teljesen kizárták az emberi társadalomból, elhelyezvén őket az embereket az állatoktól elválasztó, keskeny rabszolga-sávon. S gondoskodtak róla, hogy esetleg örökre ott is maradjanak.

Tárgyilagosan nézve az eseményeket, az egyiptomiaknak igazuk volt. Ők egyiptomiak voltak, egyiptomi módon akartak élni és aképpen cselekedtek is. A héberék sem tehettek róla, ha a bennük erjedő, lombosodó s egyre erőteljesebben kiteljesedő népi szellem kiélési területet követelt magának. A tudatos hibát, sőt bűnt mindkét nép ott kezdte elkövetni, mikor Jákob fiai nem vették ismét kezükbe a vándorbotot, hogy *folytassák saját életüket ott, ahol József előtt abbamaradt*, az egyiptomiak pedig szervezetségüknel, túlsúlyuknál és állami hatalmuknál fogva nem akartak lemondani annak a népnek nyers, állati erejéről, melynek szellemi erejétől félték s el akarták azt zárni maguktól.

Ekkor kezdődött Jákob fiainak nagy szellemi hanyatlása is. Jött kor, midőn a nép megszokta rabszolgasorsát s csupán annak fizikai szenvedései ellen lázadott. Bizonyosra vehetjük, hogy olyankor, mikor különösen hő termés volt Egyiptomban, vagy a munkafelügyelők évjárata véletlenül kevésbé vérszomjas egyiptomiakat vetett felszínre, a nép zöme meg volt elégedve az élettel. Sőt akadhettek olyan perfekt rabszolgák is, akik úgy találták, hogy minden csak átmenet, majd jönnek megint hőtermesű évek, a gonosz munkafelügyelők meg fognak halni s minden ismét a legnagyobb rendben lesz. Hogy mily mélyre sülyedt a zsidóság, mennyire elsovadtak sajátos, népi értékei, erői, külön zsidó szellemisége, bizonyítja az, hogy míg Ábrahámtól Józsefíg négy generáció két rendkívüli képességű vezetésre temett férfút is ki tudott termelni, addig az egyiptomi rabszolgaság alatt, körülbelül négyszáz évig, egészen Mózes fellépéséig nem akadt a héberéknek szellemileg kimagasló vezető férfjuk. Mózes viszont, bár a rabszolga Ámrám fia, maga nem nevelkedett rabszolgasorsban, a rabszolga-ideológia idegen volt számára s képes volt arra, amire a többi héberék nem voltak többé képesek: a szabad ember szemszögéből nézni a rabszolgák sorsát. Szemlélődéseinek eredménye nem lehetett más, mint hármely szabad szellemű gondolkozó emberé, de, hogy gondolatainak végső következtetését — az exodust — el tudta fogadtatni a rabszolgákkal, hogy fel tudta éleszteni bennük népi öntudatuk alig pislogó tüzeit s meg tudta velük értetni az egyetlen, lehetséges megoldás helyes voltát, az, még mai szemmel nézve is, szinte hihetetlen népvezéri teljesítmény.

Izrael fiainak szunnyadó és sorvadó tehetsége, az Egyiptomból való kivonulás után páratlanul gyorsan új életre kelt és új fejlődésnek indult. Ki tételezte volna fel a baromi csordáról, hogy oly rövid idő múlva képes lesz megérteni és saját akaratóból elfogadni a világ mai etikai alapjait lerakó mózesi törvényeket? Ki hitte volna, hogy a sunyító, gyáva plebs, melynek katonai magatartása Egyiptomban nem is a védekezés, hanem a teljes kiszolgáltatottságra szorítkozhatott csupán, néhány évtized után olyan fényes katonai győzelmeket fog aratni, mint Józsua alatt? S egyáltalán ki láthatta előre, hogy azok a rabszolgák, akik Egyiptomban az ököljog uralmát tapasztalták saját bőrükön, olyan szociális törvényhozásra lesznek képesek, amelyeknél jobbakat azóta sem teremtett a világ?

A zsidóság a szabadsággal élő talajra lépett s ebből az élő talajból olyan életnedveket szívhatott magába, mely kifejlesztette természetadta sajátosságait. A saját föld, az élő talaj lehetővé tette, hogy népi, teremtő szellemét kiélje, a világot úgy lássa és úgy értékelje, ahogy belső adottságival harmonizál s ezzel alapjává válják évezredekre, a világ kulturális fejlődésének. Az a sajátos héber szellem, melyet átoknak érzett Egyiptom, melyet el akart pusztítani s amelyet maga a rabságba szokott héberség évszázadokon át önszántából is pusztulásra ítelt, mindörökre elveszett volna az emberiség számára, ha nem születik másfél évezreddel mai időszámításunk előtt egy Mózes nevű héber férfú, azal a valódi szabadságra-termettséggel, melyet kívülről sem-

miféle hatalom, vagy törvény nem adhat, de nem is vehet el, mely, vagy belülről támad, a lélek legmélyéből, vagy soha igazán meg nem szerezhető.

Mózes után jött Józsua, jöttek a bírák, köztük egy Sámuel! — jött Saul, Dávid, Salamon, és főként jöttek a próféták, történelmünknek ezek a sosem fakuló fényű, igazi drágakövei. (Végső fokon pedig Jézus s vele a keresztény kultúra, a keresztény nemzetek, keresztény országok és keresztény világrészek.) Ezeröttszáz év alatt a nagy férfiaknak, a szellemi és etikai termékenységnek olyan áradata, melynek párját hiába keressük a világtörténelemben.

Ha ennek az ezeröttszáz évnek zsidóságát összehasonlítjuk a kétezer esztendő diaszpóra zsidóságával, a hasonlóságot kettejük között éppoly kevésbé fogjuk megtalálni, mint a józsefi héber generáció kiteljesedésre kész, erjedő, friss fejlődéskétségének nyomait a későbbi, egyiptomi rabszolgákban. *Kétezer év alatt egyetlen egy olyan férfút sem tudunk felmutatni, akit csak viszonylag is, a jeremiási, jezsajási, vagy dávidi és salamoni mértékkel mérni lehetne.* Hanyatlásunk elképesztően nagy, — a látszat szerint. Hogy valóban ilyen nagy-e? Nem tudhatjuk. Csak a diaszpóra mértékeivel mérhetünk. Már pedig a diaszpóra zsidóságának lehetőségeit az élő talajon élő zsidóság lehetőségeivel éppenúgy nem lehet mérni, mint ahogy nem mérhetjük a folyadékot méterrel.

A zsidóság kétezer év óta nem fejezhette ki önmagát őszintén és maradék nélkül. Nem volt, mert nem lehetett egyetlen önálló politikai, társadalmi, etikai, vagy gazdasági gondolata. Filozófiája, irodalma, egész szellemi egzisztenciája függvény s legjobb esetben sem lehet egyéb — másodrendű másolatnál. Ha néhány igazi galuth-értékünket nézzük: Spinozát, Heinét, Majmonidest, vagy akár Einsteint, mindig nyitva marad számunkra a kérdés: mivé lettek volna, ha gondolataik élő zsidó talajon fakadnak? S még sokat vitatott merkantil képességeink, kézipari ügyességünk, matematikai és orvostudományi adottságaink is hogyan fejlődtek volna, ha nemcsak egyének, vagy rövid korszakok különösen szerencsés körülményei, hanem maga az egész, élő talajon álló, zsidó nép az, mely alapot, keretet, lehetőséget nyitott volna részükre?!

Hogy a ma élő zsidó nép hogyan viszonylik történelmi önmagához, mit ér és mire volna még képes történelme további folyamán, azt nem tudhatjuk és nem tudhatja a világ sem addig, míg a zsidóság egyszer újra nem áll a saját lábán. „Adjunk neki lehetőséget!” — mondja jóakaratóan a yenki, ha valaki azt állítja magáról, hogy ezt vagy azt meg tudná tenni. A világ kultúrnépeinek meg kell adniok ezt a chance-ot a szétszórt zsidóságnak. Lehetővé kell tenni, hogy ennek az öreg fajtának legjobb fiataljai, a lelkesek, önzetlenek, idealisták saját talajukon tömörülhessenek s behizonyíthassák a világnak, joggal kérnek még helyet a nap alatt. Hogy olyan hangszeren játszanak, melyet a kétezer éves diaszpóra kicsorbíthatott, de amely csorbultsága dacára is olyan hangot képes még kiadni, ami teljesebbé teszi a világ népeinek nagy zenekarát. S hogy a valódi héber melódia ér annyit, mint a világ akármelyik másik dalama.

LAZAR JÓZSEF:

ÉJNEK KÖZEPÉBEN

*Éjnek közepében sok-sok csoda támadt.
Éjnek közepében véget ért a bánat.
Éjnek közepében útrakelt egy kis nép.
Éjnek közepében csillagok kísérték.
Éjnek közepében rabláncuk földrehullt.
Éjnek közepében szívük reményre gyúlt.
Éjnek közepében széthasadt a tenger.
Éjnek közepében átkelt minden ember.*

*Éjnek közepében nemcsak ősink mentek.
Éjnek közepében m i n k e t i s vezettek.*

CSERMELY GYULA: AZ ANGYALOK SZÉDERE

Reb Ejzigl Mohilov chószid volt; istenfélő, ártatlan teremtés, aki csakis a Legfelsőbb szolgálatának szentelte minden idejét. Kora reggeltől késő estig a besz-hámidrásban görnyedt és ha tanult, és ha volt két garasa gyertyára. bizony éjfélig is ott maradt a nagy könyveknél. Dolgozni persze nem dolgozott semmit; ami neki és három gyermekének kellett, arról felesége gondoskodott, a Blimele. Vagy napszámba járt az asszony, vagy kereskedett azzal-azzal; hogy olyan szegénység volt emiatt a háznál, hogy olykor még krumplilevesre sem tellett, ez magától is értetődik, azt hiszem.

A világ rendjének megfelelt-e, vagy Istennek tetsző lehetett-e, hogy a munkára hivatott férfi az asszonnyal keresette meg a mindennapit? ... ezt csak én kérdezem és minden más ember, aki elfogulatlanul mérlegel és ítél, de reb Ejzigl Mohilov nem kérdezte. Ő csak ült és elmélkedett és tanult. Mit hánta, hogy bizony sokszor éhezett; hogy három főtt krumpli volt az ebéd és másfél főtt krumpli a vacsora; vagy a kaftánján olyan sűrű volt a folt, mint a százéves zindelytetőn a moha; mennél szegényebb ember ő idelent, annál gazdagabb lesz akkor odaát!

Hűséges chószidja volt a rebbének, akihez évenként többször is ellátogatott; olyan volt lelkének minden látogatás, mint a kultúrember testének a fürdő. Új erőt merített az élethez, mely számára hétköznapon darab kenyeret és ünnepnapon is csak ciberét-mit jelentett.

Néhanapján azért mégis csak panaszkodott a rebbének, hogy így-úgy, csizmájának már sarka sincs, nemhogy talpa volna... de a rebbe mindig csak biztatta: zorg dach nis, Ejzigl, z várt se git vern; ne húsulj, Ejzigl, még jóra fordul a te sanyarú sorsod is.

No, eltalálta a rebbe! A purim után való hetekben olyan inség szakadt reb Ejzigl házára, hogy éhhalál zörgött ki belőle. Legidősebb leánya súlyos beteg lett s ami pár garast a felesége keresett s ami kenyérre is kevés lett volna, orvosságra kellett a betegnek.

— Ne húsulj, Ejzigl, még jóra fordul a te sanyarú sorsod is? Nagyon rossz volt a helyzet s peszáchra még hatványosan rosszabb lett. Hat darab pászkánál több nem volt a háznál; féllal se több, mint hat, amennyi a széderhez kellett, ezt is három helyről kéregették össze; de már vacsorára nem tellett a széderhez; céklaleves s néhány krumpli volt a vacsora.

S ezt az inséges szédert is megzavarta a nagybeteg Szurele, reb Ejzigl legidősebb lánya, aki ott feküdt a vackában s félig eszméletnél, félig lázasan folyton szemrehányásokkal illette atyját: — Hát ilyen szédert szereztél a háznak? Ilyen inséget szakasztottál a nyakunkba? Nem jobb lett volna meghalnom, mint ezt a szédert megérni a házunknál? Még Élije nóvének sem jutott bor, nemhogy tinektek.

Hiába csitította az anyja:

— Hallgass, gyermekem, hallgass. Hát nem látod, mennyi bor van a kancsóban, mennyi gombóclevés és diós hal az asztalon? Te nem látod, mert lázas vagy, Szurele, de én úgy éljek, hogy minden jó itt együtt van: gyömbéres gombóc és töltött csuka meg pulykahús.

Reb Ejzignek megeredtek a könnyei, hogy így esküdni hallotta asszonyát s hogy a lázbeteg még ezután sem

nyugodott, hanem követelte részét a halból, kívánta a gombóclevést és a pecsenyét, reb Ejzigl felállt és odalépett a beteg vackához. De előbb intett az asszonynak és a többinek, hogy mind menjenek ki a szobából a konyhába.

— Az uram most csodát fog művelni, — fojtogatta az asszonyt a szívdobogás, mikor apróságostul kivonult a szobából. — Hívni fogja Élije nóvét s perc mulva az asztalon lesz a diós hal, másik perc mulva a többi. Hiszen elég nagy cádik ő, — gondolta — hogy ő is csodát tehessen, akár a rebbe s hogy hallgasson szavára a nőve.

Reb Ejzigl ezalatt odaült a beteg mellé az ágyra. Nem akart csodát tenni, ilyesmire egyáltalán nem gondolt, csak meg akarta nyugtatni a beteget; s mert megszokta a rebbénél, hogy leginkább meséssel dolgozik, ő is mesével traktálta leányát.

Előbb símogatta, símogatta a lány kezét s mikor ez némileg megnyugodott, így kezdte:

— Ide hallgass, gyermekem, Szurele. Én most kézen foglak és felvezetlek az égbe (odakint az asszony belesápadt a hallottakba és megremegett), az angyalok házába vezetlek, akkora az a ház, mint — mit mondjak? — mint húszszor, nem, harmincszor ez a miénk itt, és éppen a széderhez készülnek. Isten angyalai, Szurele, hallod? De még nem fognak hozzá. mert te rád várnak az angyalok, gyermekem.

— Én rám? — kérdezte a lázbeteg. — Miért?

— Mert te is angyal vagy, gyermekem, Szurele s mert te vagy a legfiatalabb angyal, te kell hogy mondjad a Mánistánót. Vajjon tudod-e, leányom, a Mánistánót?

Kurdisztáni zsidó Jeruzsálemben (Palesztinai képek)

— Tudom, — felelte a lázas, és vérpiros arcoeskáján valami fény derült. — Má nistánó hálájló házé mikol hálélajsz...

— No, most felmegyünk az égbe, Szurele... jól belém kapaszkodj, gyermekem, mert meredek az út... ni, már meg is érkeztünk és itt vagyunk, látod? Ezüst széken ülnek az angyalok, az ötven rőfnyi asztal is színezüsthől van és aranyabrosszal van megterítve az asztal. Minden tányér, kés és villa is aranyból van... látod, fiam, Szurele, látod?

(Az asszony odakint majd elájult, az értelmes gyermekek pedig érezték, mint lúdbőrzik a hátuk.)

— Látom — felelte a lázbeteg s most már ő folytatta, ahogy lázálmában képzelte. — Élije nóve fogja adni a szédert s most int nekem: oda ülj, Szurele... Én nekem is ezüst szék jutott.

— A góde, ami előttem van... a góde, ami előttem van — már csak akadozva beszélt és mind halkabban — tele van eleven képekkel. A furkósbot agyonveri a komondort... az angyalok gódéja a chád gádjóval kezdődik, apa... és leghátul van a hó láchmo a Má nistánóval...

Csend lett a szobában, a lázbeteg leánya nyugodtan elpihegett, de atyja még nem hívta be övét. Előbb hadd aludjék mélyen a beteg, majd csak azután folytatja ő a szédert. S csak negyedóra múlva nyitotta ki halkán az ajtót:

— Lábujjhegyen járjatok, szót se szóljon egyiktek sem, gyerekek. Szurelét felvittem az égbe... az angyalok széderénél ül Szurele... elmondta a Má nistánót, mint a vízfolyás... s most mesélik neki az angyalok az ávódim hójinü lepáraj bemicráimot...

Másnap délelőtt a gyerekek a templomban itt is elajtottak egy-egy szót, ott is, és az „Én keelajhénü“ után már körülvették az asszonyt más asszonyok.

— Mi történt? Mit beszélnek a gyerekek? Hogy Szurele már jobban van, mert az égbe vitte az angyalokhoz reb Ejzigl?!

— Amilyen cádik az én uram... bizony megtette azt a csodát, — volt a válasz. — Mindnyájunkat kiküldött a szobából, de én mégis láttam egy hasadékon keresztül... felvitte az égbe és az angyalok széderéhez ültette. Mert nekünk bizony alig volt mit harapnunk.

És délután már jöttek az emberek is és reb Ejzigl csak rejtélyesen hallgatott. Nem cáfolt meg semmit s mikor pozitívet kérdeztek az emberek, egy-egy hólogatás volt a sokat sejtető válasz. — Élije nóve adta a szédert? (reb Ejzigl úgy néz, mint aki a távolba lát.) ...Az angyalok gódéja a chád gádjóval kezdődik? (Reb Ejzigl rejtélyesen hólogat.)

Akadtt egyszerre tíz ember is, aki könyörgött reb Ejzignak: — Engedje meg, „rebbe“, hogy itt lehessenek a második szédernél, gondoskodom jó vacsoráról maguknak is. Akadt két vagyonos ember, aki egymásra licitált: — Én nyolcezer rubelt adok, és tízezret is, többet is, ha fiamhoz adja a Szurelét... és félünnepkor már tódultak hozzá az emberek, nemcsak a helybeliek, de másunnan is, akik boldognak érezték magukat, hogy láthatták reb Ejzigl, ki az égben volt.

És meglett a legújabb „rebbe“, a rabbénü reb Ejzigl Mohilov és a reb Ejzigl volt rebbéjének is igaza lett: zorg dach nis, Ejzigl, z várt se git vern. Mert csak úgy hullott az áldás, mint a manna és svüeszkor már tízszobás lakásban lakott reb Ejzigl. És persze, hogy már „titkára“ is volt a „rebbe“.

A csodarabbi sem születik, hanem lesz.

DR. MUNKÁCSI ERNŐ:

KÜZDELMES ÉVEK

(Libanon-kiadás)

Ezek a kötetbe foglalt cikkek és tanulmányok úgy hatnak, mint az *önigazolás*. Egy felelősségét átérző ember, aki képes előre is látni, nyugtalanító kérdést hall a lelkében s igyekszik felelni rája: *miért állunk így?* Mert szervezetlenek vagyunk. Mert nincs autonómiánk. Mert választójogunk rossz és elavult. Mert intézményeink nem képesek még az érdeklődő zsidó elemeket sem erősen magukhoz láncolni. Mert ifjúsági szervezkedésünk megállt félúton. Mert a „*felekezeti szellem*“ üres szó, mely semmit sem mond többé a zsidó tömegnek, melyet öntudatos, történelmi neveléssel talán még meg lehetne erősíteni. Mert évtizedek óta süketek és vakok vagyunk és „*versenyt futunk a végzettel*“. Mindezt nem én mondom. Ezeket *Munkácsi Ernő*, a P. I. H. főtitkára, helyesebben akkor még főügyésze mondta és írta, a könyv tanúsága szerint: 1926 óta. Tehát egy perccel a ma előtt, de egy olyan értékes perccel, melyben még sok mindent meg lehetett volna menteni. Ennek a kötetnek két nagy tanulsága van. 1. Vezetőrétegünket készületlenül találták a történelmi feladatok, melyeknek megoldására kiszemeltetett. 2. A magyar zsidóságnak nincs közvéleménye. Ha közvéleményünk lenne, akkor ennek a közvéleménynek tömegereje kikényszerítette volna az idejében való, helyes cselekvést a „*tunyák*“, „*kétkedők*“, „*kákán csomót keresők*“ minden ellenállása dacára is. De közvéleményünk nincs. A magyar zsidóság úgy látszik, képtelen arra, hogy saját sorsa iránt érdeklődjék. Ezért került aztán a könyv több cikkének aljára a keserű, csillagos megjegyzés: „*nem valósult meg*“; „*azóta sincs meg*“. Tanulságos lenne a könyv több cikkéből idézetet közölni és kommentálni. A papírszúke miatt azonban, sajnos, csak két mondatot van módomban idézni. Az egyik így szól: „*A mai világban (a zsidóság) fennmaradásának alapja az, hogy visszatérjen önmagához, a zsidósághoz erkölcsi ideálokhoz, vagyis, hogy megvalósítsa a vagyoni kiegyenlítődés követelményét. Annak a közösségnek, mely napjainkban ezt megvalósítani nem tudja, el kell buknia.*“ A másik pedig ezt mondja: „*Valljuk be őszintén, nem a történelmi öntudat hiánya volt-e az, ami a most lefolyt két év alatt az ellenálló erőket megbénította s ami a tömeges kikeresztelkedéshez vezetett? S tegyük kezünket a szívünkre — ha a zsidósághoz való tartozást csak felekezeti alapon osztályozták volna —, a haladó zsidóságnak túlnyomó része nem hagyta volna-e el azt a tábort, melyről nem tudja, hogy mi fűzi hozzá.*“ Ezek a gondolatok oly igazak és termékenyek, hogy szinte provokálják a cselekvést. Reméljük, hogy a P. I. H. főtitkára ezeket a gondolatokat tettekké tudja majd változtatni. Mert egy újabb „önigazoló“ kötet, néhány év múlva, gyöngye vigasz lenne az „elbukott“ magyar zsidó közönség számára. (s. i.)

SÓS ENDRE: „*A zsidók útja a kálvinista Rómában*“. Az olyan írásokhoz, amilyen Sós Endre legújabb történelmi vázlatja is, „*használati utasítást*“ szeretnék mellékelni a zsidó olvasó számára. Ne azt olvassa ki belőle, hogy mit cselekedtünk a multban a zsidó falakon kívül, hanem lássa meg benne azt, hogy a külső teljesítmények mellett milyen elenyészően kevés az, amit zsidó „ész, erő és oly szent akarat“ a belső megerősödés, az igazi emancipáció érdekében ezekben az évtizedekben alkotott. Erőfeszítéseket, teremtő és építő gondolatokat találunk ebben a tanulmányban, mely csokorba fűzi lelkes, zsidó férfiaknak szellemi és anyagi áldozatkészségét azzal a kálvinista Rómával szemben, mely oly gyorsan elfelejtette, hogy a zsidó *Bakonyi Samu* egy emberöltőn át szívét-lelkét áldozta érte. És a többi debreceni *alkotó és áldozó: Balkányi Miklós, Szántó Győző, Löfkovits Artur* akaraterejüknek, tehetségüknek és pénzüknek vajjon milyen elenyészően kis hányadát áldozták a zsidó közönségnek? (Ha ugyan áldoztak egyáltalán!) Köszönet illeti Sós Endrét ezekért a történelmi tanulmányokért, melyeket évek óta példás buzgalommal szárnyaira hoesájt. Bizonyára nem szántszándékkal, de egybegyűjtve tárja a magyar zsidóság elé tévedéseinek és önmagával szemben elkövetett mulasztásainak hosszú lajstromát. (s. i.)

„.....NÉPEM, VELED ÉRZEK!”

— BESZÉLGETÉS CSERGŐ HUGÓVAL —

Egy verseskönyv fekszik előttem: „Száz év zsidó magyar költői”. Nem kritikát akarok írni róla. A *Múlt és Jövő* méltatta az antológiát. Most egy benne megjelent versről s vele kapcsolatban egy beszélgetésről akarok beszámolni. A vers *Csergő Hugóé*, a Pesti Izraelita Hitközség főjegyzőjéé, az antológia létrehozójáé és egyik szerkesztőjéé. De, talán mégsem. A vers *Csergő Hugóé*, — a költőé.

Bevallom, az antológia némely költőjének zsidósága, helyesebben zsidóságának őszintesége és hitelessége nem mindig meggyőző számomra. Nem tudok hinni annak a költészetnek, mely a zsidót állandóan imádkozni látja. Ezekben a versekben a zsidó mindig ég felé fordítja szemeit. mintaszerűen jámbor, nem is erre a világra való, desztillált lény, az a „*mamlechet kohanim*”, aminek a Biblia követeli. Ami nagyon szép lenne, ha nem éppen azt a derék izraelitát rajzolná meg ilyenek, aki háromszor egy évben tényleg elmegy a templomba mindaddig, míg — *ki nem keresztelkedik*.

Vannak aztán versek az antológiában, melyekből érzi az ember, hogy *zsidó szól bennük*. Egy mai zsidó, elvonatkózva mindattól, ami körülötte létezik és változik, egy mai zsidó, a számára egyetlen változhatatlanságba, *önmagába* visszavonulva, megszólal valamelyik ötödik, vagy huszadik ősének öröklött hangján és akkor ilyesmit ír:

„*Apáim szégyene — fajom büszkesége!
Szent nekem a seb, mely gúnymarástól vérzett,
Jóban is, mint rosszban, népem, veled érzek!*”

Erről a versről beszélgetek *Csergő Hugóval*. Ezt mondja:

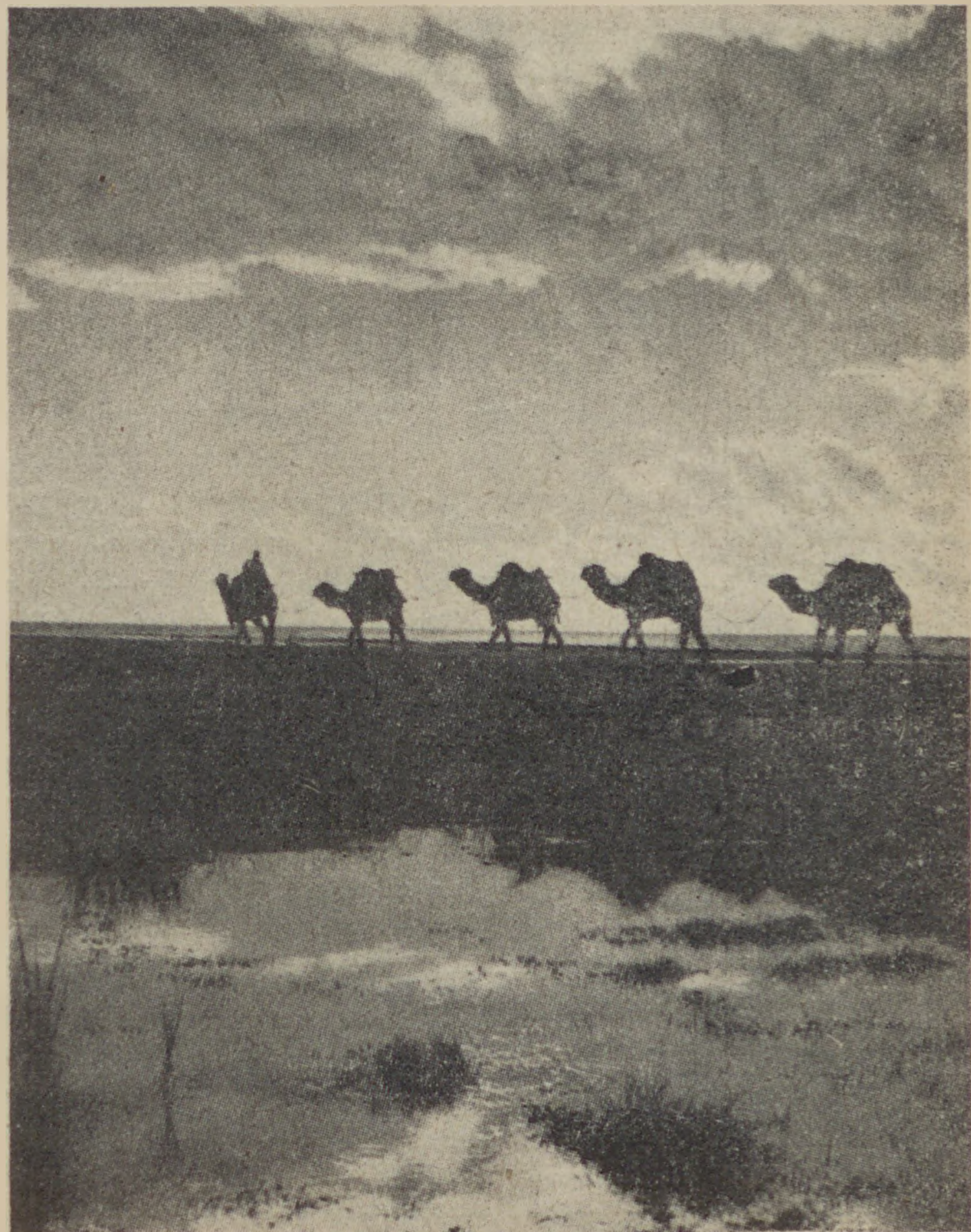
— Ez a vers egy IMIT-felolvasásra készült. Ha meg nem hívtak volna arra a felolvasásra, a vers megmaradt volna érzésnek s nem lett volna belőle költemény. Ez is egyik bizonyítéka annak, hogy ha *íróink és költőink* egy része *eltávolodott a zsidóságtól, nem egészen a saját hibájából tette*. A közösség sem törődött vele. Nem fektetett súlyt arra, hogy a profán világi élet írói és költői a közösségen belül is hallassák hangjukat. Magamból indulok ki. Nagyon korán, igen fiatalon érvényesültem. Hamar kikerültem abból a zárt, zsidó milióból, amit ma is, de akkor még inkább a *Dob-utca jelentett*, ahol laktunk. Húsz éves koromban elég ismert költő és újságíró voltam. Huszonnégy éves koromban a *Vigszínház* szerzője és huszonöt éves voltam, amikor egy nagy napilap élére kerültem olyan politikai hatáskörrel, amelyen talán sem azelőtt, sem azután nem jutott lapszerkesztőnek. Az élet egyre messzebb vitt a Dob-utcától és hálátlan lennék, ha el nem ismerném, hogy magyar voltom bőségesen, gazdagon megjutalmazott. Nem panaszkodhattam, hogy munkakészségem nem talált volna munkaterületet sem akkor, sem később, mikor *Bárczy István* maga mellé vett és a világháború alatt rám bízta Budapest székesfőváros népjóléti ügyeinek intézését. De a zsidó közösség, sem a hitközség, sem valamelyik kulturális intézménye nem vett tudomást rólam. Senkinek nem jutott eszébe, hogy a közösségi munkába bekapcsoljon. Pedig bármikor hívtak volna, mindig *készséggel jelentkeztem volna*. De sőt, amikor *Léderer Sándor*, illetve *Kaszab Aladár* idehívtak, nem egyszer azt kellett éreznem, hogy voltak, akik betolakodót láttak bennem. A költőt, az írókat a közösség nem követelte magának, — így történt aztán, hogy mikor nagyon szépen, nagyon melegen sütött kint a nap, a magyar zsidó írók és költők, mint *Petőfi vándorlegénye*, kezdték egyre jobban levetkőzni a zsidó kabátot magukról.

— De az a vers, amiről beszélünk, mégis akkor íródott, amikor nagyon melegen sütött kint a nap.

— Igen, akkor íródott, de nekem könnyű volt. Erős zsidóérzésű családba születtem bele s nemcsak apám és anyám, de anyai nagyapám is (aki egykor újvidéki kántor volt,) neveltek. Pajtásaim — többek között — a *Südfeld*-fiúk voltak, az idősebb *Südfeld*-fiúból, mint köztudomású. később *Max Nordau* lett. Ezek igen erős gyökerek, de tőlük eltekintve is, magam kedvéből, mindig *szomjaztam és kerestem a zsidó élményeket*. Elszakadtam már gyermekkorom miliójától, mikor még mindig el-eljárogattam a *Sasz Chervába*, melynek akkori, nagy tudós és szent hírében álló rabbija nekem *Kiss József „Jehova”*-jának hősét jelenítette meg. Higyje el, hogy *Bródy Ernő* szellemes mondása, hogy *„mindig jó magyarok, de rossz zsidók voltunk”*, ránk, második magyar zsidó generációra, nem egészen áll. Mi tudtunk *egyszerre jó magyarok és jó zsidók lenni*. Tudtunk, akármilyen jobb pozícióban is gátlás nélkül zsidóul érezni és *hitvallomást tenni a zsidóságunkról bármilyen magas helyen, bármilyen magas személyiségek előtt*. De ugyanakkor tudtuk, hogy mivel tartozunk annak a magyar hazának is, mely érvényesülni hagyott bennünket, s mindent megadott nekünk, amit megadhatott. Az viszont igaz, hogy később bekövetkezett egy olyan állapot is, amikor *rossz zsidókká* lettek azok, akik *jó magyarok akartak lenni*.

— És ez az állapot még folyvást fennáll.

— A pelyva elhull, de ez minket nem érint. Mi, akik zsidók vagyunk és azok is akarunk maradni, ma sem érezhetünk másképp, mint eddig is éreztünk: magyarok és zsidók, zsidók és magyarok vagyunk. Nem máról-holnapra lettünk magyarokká, nem lehetünk máról-holnapra nem-magyarokká sem. Ha erre képesek lennénk, ugyanabba a

Tevekaraván (Palesztinai képek)

hibába esnénk, mint a harmadik generációból azok, akik a sorscsapások alatt zsidóságban megerősödve, számonkérlik a második generációtól, hogy magyarsága javára elzsidótlanodott, ugyanakkor pedig ellentétes előjellel, ugyanabba a hibába esnek. Szinte rögeszmémé vált (amint előadásaimban és legutóbb az Omzsa-évkönyvben leszögeztem), hogy féltsem ezt a harmadik generációt attól, hogy — Isten őrizz! — jöhessen egyszer majd olyan idő, amikor tőle éppúgy számonkérhetnék elmagyartalanodását, mint ahogy számon kéri most ő a második generáció elzsidótlanodását. A próbatételek tragikus korszakát éljük; csak erős lélek állhatja ki a próbát, és a tragédiát csak úgy kerülhetjük el, ha zsidóságunkban megerősödve, de magyarságunkban nem gyöngülve mentjük át magunkat abba a bizonyos elkövetkezendő jobb korba, melyben a harmadik magyar zsidó nemzedék is el fogja érni hű zsidóságának és hű magyarságának boldogító jutalmát.

*

Nem tudom, mióta ismerem Csergő Hugót, de biztos, hogy ő is azok közé tartozik, akiket kezdő ujságíró koromban közelről akarván megismerni, interjúalanyul választottam ki magamnak. Azóta is gyakran találkoztunk, de valójában csak most ismertem meg őt, ez alatt a beszélgetés alatt.

Amíg beszélt, átéltségtől forró szavaival, szinte szememláttára mintázta meg önmagából s állította történelmi távlatba előttem azt a második magyar-zsidó generációt, melyet az én nemzedékemmel szembehelyezett. Irigyeltem ezt a második generációt. Szerencsés generáció volt. Olyan korszak jutott osztályrészéül, melynél szebbet és jobbat talán a világ fennállása óta sem élt át a fehér emberiség s benne a világ minden táján élő zsidóság. Ki ne értené meg, hogy Csergő Hugó második generációja szíve egész szeretetével csüng ezen a korszakon, mely számára a kézzel tapintható, valóságos élet, az elképzelhető legreálisabb realitás s ki ne hinné, hogy szíve mélyéből kívánja a korszaknak megismétlődését, annak a korszaknak visszatérését, melyben boldog és elégedett volt s melynek feltámadásában tűzön-vizen át hinni akar?

Csergő Hugó második generációja átélt egy korszakot, mely már-már hasonlított ahhoz a korszakhoz, melyet örök zsidó álmodozók messiási korként vártak. De mert ez a korszak máról-holnapra megszűnhetett, mert ilyen vagy olyan okból — mesterségesen erőszakolva, vagy természetes folyamánként, teljesen mellékes — egyszerűen elsüllyedhetett, mert bekövetkezhetett az, amit politikai és társadalmi papírforma szerint bekövetkezhetetlennek kellett tartani, — éppen elegendő okunk van arra, hogy a második magyar zsidó generáció boldog korszakában ne lássunk mást, mint, ami valójában volt: egy történelmi korszakot, mely — annyi történelmi kor mintájára — kiélte önmagát és lezárult. Egy történelmi korszakot, a maga történelmi zsidójával, egy kort, melyben a zsidó „felekezet“ volt. Ilyen korszak is volt.

Ha pedig hennünk, harmadik generációban megszólal az egészséges életösztön, a védekezési vágy, melyben van egy cseppnyi büszkeség is s mely azt parancsolja nekünk, hogy inkább önként visszakozzunk egy egész lépést, hogysem ismét kívülről dobjanak vissza bennünket egy féllépésnyire is, az nem elmagyartalanodás, hanem keresése annak a lehetőségnek, hogy — Palesztinát mint végcélt kombinációba nem véve — egyáltalán élni tudjunk a nemzsidók közt zsidókul és emberül úgy, hogy se nekik terhükre ne legyünk, se önmagunkat ne kelljen megvetnünk, vagy pláne megsemmisítenünk. Dédapám, Kassán 1800-ban, mint a zsidó nép fia született meg, nagyapám, már házasember volt, mikor nép helyett egy felekezet gyermeke lett belőle, engem, a törvény ismét fajtám lányának ismer el. Ha tehát négy generációból

hármát azonosan láttak és bírálta el, joggal kell hinnem, hogy a negyedik volt az a boldog kivétel, mely a szabályt erősíti. S reménykednem kell egy olyan korszak eljövételében, mely engem népem lányának ismer el anélkül, hogy ezzel meg akarna alázni, vagy emiatt meg akarná tőlem tagadni a szabad lélegzetvételhez való jogot. Amely elégséges asszimiláltságot kétségenkívül megállapítja abból, hogy készségesen és önként hozzáidomultam a magyar életformához s hogy ettől az asszimiláltságtól, mindaddig, míg magyarul beszélek, magyar iskolába járok, éjjel és nappal, állandóan körülvesz a tömény magyar élet formája és szelleme, sem nem tudok, sem nem akarok szabadulni.

Hogy a jövő pedig mit hoz, nem tudhatjuk. Évekkel ezelőtt, mikor még senki sem beszélt zsidótörvényről, de Makkai János, a zsidótörvény későbbi, parlamenti referense már tudott róla, egy beszélgetés során ezt mondta nekem ez a nagyon világosfejű antiszemita: „Maguknak nincs okuk neheztelni a kereszténységre még akkor sem, ha antiszemitizmus formájában jelentkezik. Magukat a kereszténység tartja felszínen, jelentőségüket a kereszténységtől kapják, mert egy olyan vallási gondolatot képviselnek, melynek csak a keresztény vallási gondolat szerez tiszteletet. Ha olyan idő jönne, melyben a kereszténység, mint vallási eszme megbukna, maguk eltűnnének a földről, hacsak egy népi röneszánszra képesek nem lennének.“

Hogy milyen lesz a jövő, nem tudhatjuk. Lehet ilyen is, lehet olyan is. De, ha élni akarunk és zsidók akarunk maradni, nem beszélhetünk másképp, mint Csergő Hugó fentebb idézett, gyönyörűhárom sorában, melyet a maga külön második-generációs napsütésében is, Isten tudja milyen mélységből, atavisztikus, ősi valóságérzésben mondott ki magából. Csergő Hugó a zsidó közéleti ember és politikus ezeket a sorokat így teszi át prózába: „Apáim szégyene — felekezetem büszkesége“ és tovább, hogy: „Jóban is, mint rosszban, felekezetem veled érzek!“

Melyik cseng jobban és hitelesebben?

Ki téved? A politikus, vagy a költő?

Nem a költő.

A politikus beszélhet egy napnak, vagy egy korszaknak. A költő, ha verseit ír, még akkor is örök igazságokra gondol, ha maga nem is tud róla.

(s—s.)

KADOSA PÁL VONÓS ZENEKARI SZVITJE a P. I. H. VALLÁSOS KÖREI ZENEKARÁNAK HANGVERSENYÉN. A Vallásos Körek Zenekara február hó 27-én a Hollán-utcai kultúrteremben jól sikerült hangversenyt rendezett. A műsor első felében klasszikus mesterek művei szerepeltek, míg a második részben Kodály (150. zsoltár) és Bartók-muzsikát hallottunk a Pesti Izr. Hitközség Női Keresk. Szaktanfolyamának énekkara, valamint Ländler Tamás és Szilágyi Gábor művészi előadásában, azonkívül nagyon szép héber-dalokat a Zsoltáros Dávid Király Vallásos Kör énekkarától.

A műsor befejező számaként felhangzott Kadosa Pál vonószene-kari műve, melyet a vallásos körök zenekara számára írt s amelyet ez alkalommal játszottak először. A műben zsidó népdalokat dolgozott fel a szerző. Hangulatban, stílusban egységes és mégis változatos ez a szvit. A dalok lelkét hűen követi és fejezi ki a feldolgozás. Előnye a műnek, hogy levegős, könnyed és tömör a hangszerelése, szólamai könnyen lejátszhatók és kisebb tehetségű iskolai zenekarok számára is kitűnő előadási darab, éppen világos áttekinthetősége miatt. A zenekar művészi produkciója a hallgatóságot komoly élményhez juttatta, amiért a szerző után elsősorban még Koltai Ferenc karnagyot illeti dicséret. A „Szaktanfolyam“ és a „Zsoltáros Dávid Király Vallásos kör“ énekkarának betanítása is az ő hozzáértéséről, lelkes munkájáról tett tanúságot. S. Mehler Erzsébet

RÉVÉSZ BÉLA: EGY ADY-VERS TÖRTÉNETE

„A BÉLYEGES SEREG

*Krisztus szent árnya s Heine ördögárca
Táncolnak előttünk az úton.
Hull, hull a szitok, a röhej, a sugár.
Szaladnak a bélyegesek
S egy nagy csillag van a homlokukon.*

*Választott fajzat: messze előtte
Bitós, szomorú hegyek
S ők mennek rongyoltan, szórtan, bélyegesen.
Bús ördögök, szent mordály-égetők,
Én veletek megyek.*

*Véretek, ha idegen is százszor,
Mégis az enyém, az enyém.
Véres ajkakkal mézes asszonyaitok
S nyitott szívvel baráti, hű fiuk
Átöntötték belém.*

*Büszke kárhozók, eldobhattok százszor,
A lelkeim százszor utánatok oson.
Örök bolygók, örök riasztatók.
Idők kovászai, megyek én is veletek
Bélyegesen, csillagoson.*

*Mienk ez a könnyes, nagy Élet.
Kórágyon és kereszt alatt
Hajrá, hajrá a Jobb felé.
Én csúnya, sárgafoltos seregem,
Futok veled és megáldalak.“*

A bélyeges sereg című versét Ady Endre 1906. novemberében írta Párisban, ahol akkor én is künn voltam. Több hónapon át együtt éltem Adyval, ugyanabban a szállodában és Léda hajlékában, a kis kávéházakban és Párismutogató mindenütt.

Ady keserű harcok után hagyta el Budapestet, már dúltak körülötte az ütközetek, a háborító új versek légióit rázúdította háborgókra, maradiakra, az *Uj versek* című könyvét marcangolták, ócsárolták az ellenfelek.

A harcok tetejébe Ady Endre a politikai fronton is kiállt, arról volt szó akkoriban, hogy a választójogot demokratikusan beiktatnák a magyar törvénykönyvbe és Ady ezért a megkívánt lehetőségért, legintenzívebb politikai munkát is vállalt.

A progresszió törekvése elbukott, Ady forradalmi költészete bár megszerezte és megszervezte a legértékesebb hívek táborát, de az ádáz fenekedés, megtagadás is körülfogta a költőt és Ady Endre leromlott idegzettel, nagyon elborult állapotban kimenekült Párisba, ahol az elgondolkotató, új harcokra előkészítő magányosságot megtalálta.

Ebben az időszakban természetesen a leggyakrabban Léda körül voltunk. A Rue de Levis 92. szám alatti otthon körülbelül a mi otthonunk is volt és így ismerkedtünk az irodai szobával is, ahol Léda férje, *Diósi Ödön* dolgozott. Innen irányította kereskedelmi vállalkozásait, hivatalnokai is voltak, köztük egy fiatal leány,

Sonja,

csöndes mozdulatú, hallgatag teremtés, alakja nőiesen formás, dús, rőt haja alatt valósággal világított a sápadt homloka, az arca nagyon szép, vonzóan feltűnő, a mozdulatlan szomorúság volt rajta.

Orosz leány volt és később megtudtuk, hogy hivatal után a Sorbonne-ra járt, orvosnövendék, az Oroszországban abbahagyott pályát akarta Párisban befejezni.

A finom ösztönű Léda megérezte Sonja titkait. Közelebb vonta magához és a hallgatag leány elmondotta történetét.

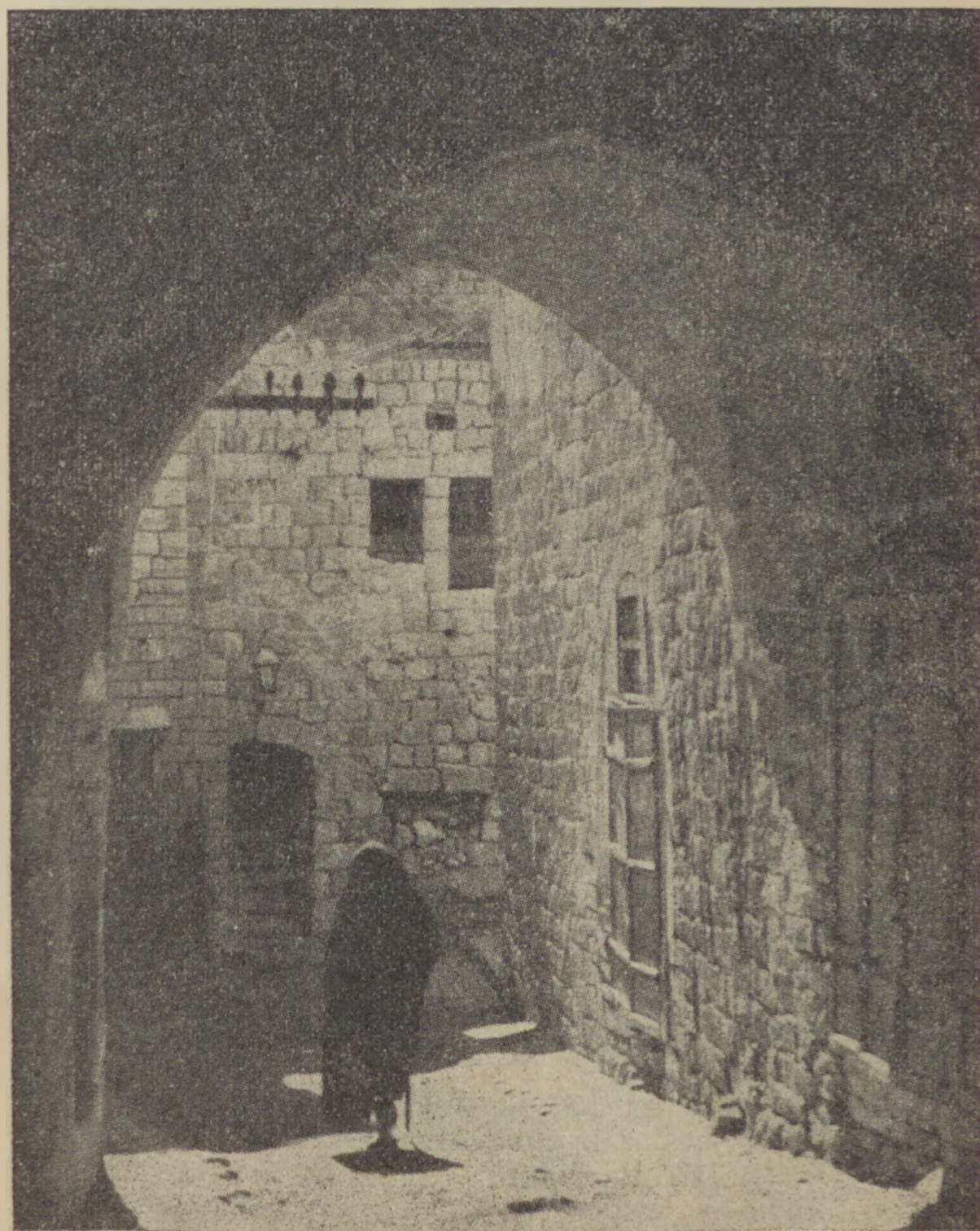
Az orosz-japán háború idején pogromokkal támadták a zsidókat, Sonjáék Kisenevben éltek, ahol a legelfajultabb volt az üldözés, az ő családjukra is rátörtek, az apját megölték, a házat, ahol laktak, felgyújtották és menekülniök kellett, ahogy, amerre lehetett.

Sonja így került Párisba, a meg nem változó szomorúsággal világító homlokán, fehér szép arcán.

Ady Endre hallgatta ezt a históriát és amennyire a tartózkodó Sonja alkalmat adott, beszélgetett is vele a történetekről, szokatlan kíváncsisággal érdeklődött Ady és említjük itt meg, hogy Ady, ha környezetében szemrevaló nővel találkozott, a széptevéstől sem húzódott. Sonja azonban más valaki volt a számára, ha megszólította, gyöngéden, tisztelegéssel szinte elébe járult; a kávéházban, szállodában, ha magunkra maradtunk, Ady a csöndet többször megszakította és Sonjáról beszélt.

Gondolati, érzelmi köre alakult a kisenevi vadságról, Sonja alakját a maga módján már formálta, ebben az időtáiban írt is az orosz leányról, az egyik novellájában így emlékezik meg Sonjáról:

„Mintha Turgenyev álmodta volna valamikor életre, most el akart volna sápadni, mint egy álom. Egy fehérnek és szomorúnak kigondolt orosz történet, egy borzas és vértelen orosz vers. Sonjának hívják, de Tatjának is hívhatták volna, mert olyan orosz volt, amilyen csak zsidó lány tud lenni. Jött az anyjával, a nagybátyjával, öt apró testvérével... Azt mondta: látta, amikor az apját megölték, péntek este történt, imádkoztak és lángragyúlt fölöttük a ház. Bizonyosan így volt, mert miért hazudta volna ezeket Sonja

Ó-Jeruzsálem (Palesztinai képek)

és honnan vették volna szemei a döbbenetet. A Sonja szemében nagy döbbenet volt, vörös kakas, gyilkosok leselkedése, ölés és menekülés... Hamar tanult franciául Sonja, mert ő Tacitust olvasta és ismerte a görög aorisztozokat. Sonja gimnáziumot végzett és abban a városkában, ahonnan idemenekült, már mindenki doktorkisasszonynak címezte... Sonja Párisban is mindig látta az apja szeméit, haragos, fájdalmas, megmeredt szeméit. És Sonja kenyeret keresett az anyjának, aki vak volt, a testvéreinek és még pénzcékkéket is rakott félre. És tanult franciául buzgón és számítgatta, mikor lesz annyi pénze már, hogy doktorkisasszony lehessen. És Sonja már elmúlt huszonnégy éves, testének szögletességei édes hajlású vonalakká lettek. Megtanulta ápolni magát, a fehérségét, öröklött rejtőző és kiütözött fiontságát. Megtanult öltözni, szoknyát fogni, izgatóan járni-lépni Sonja, — még mosolyogni is. Csak a szeméibe nem jött semmi, ami kicserélje annak a péntek estének ott maradt fotografiáját."

Ady följegyzése csak bizonyosság arról, hogy Sonja szomorúsága megérintette Ady képzeletét és készülődött a vers, a megnyilatkozás, mely Ady tehetségével felemelte a matériát és az egyetemesség felé beigazította.

Sonja továbbra is ott volt körülöttünk az irodában, halk és a figyelmet mégis maga felé vonzó figurája meg-megmutatkozott előttünk és, persze, sejtelve sem lehetett Ady nyugtalanságáról.

Én sem tudhattam, mi készülődik, pedig leplezetlen bizalmasság volt a párisi életünk.

Ady szokása szerint, ha jelentősebb feladat előtt állt, hallgatag volt, éppen akkortájt, amikor a párisi magá-

nyosság tulajdonképpen a meditálás, új felkészülődés korszaka volt.

A politikai vereség és költészetének első megüldözése után dacosan, megdönthetetlen erőit tudva, úgy kívánt megnyilatkozni, hogy életszemléletét, politikai meggyőződését és a megrágalmazott fajtaérzését abszolút megmutassa.

Ebben az időtájt írta „Én nem vagyok magyar?“, „Dózsa György unokája“, „Az ős Kaján“ verseit, ott mellettem, Léda szobájában, vagy a szállodában, vagy a kis bárban, ahol a nap múltával még egy kicsit, sokat elücsörögtünk.

A Pénz-verseket is ekkor írta Ady Endre, költészetének felhullámzó vezérgondolatait és érzelmeit szólaltatta meg költeményeiben és ebben a gondolati és érzelmi körben vajudott a vers is, amelyet Sonja története sugallt, de a horizont, a nagyobb szándék megszomjazásával, kiszélesült.

Sonja volt Léda is, aki Adyt Váradon megtalálta, a vidéki kallódásból kiemelte, egy veszélyes, Adynak való szerelem hűvöletében Párisal megajándékozta, a halálosan, csúfosan megbetegedett költőt elhúzóds nélkül ápolta, megmentette és ez az érzés is belefónódott a viharzásba, ahogy Ady lelkületén, értelmén megnőtt a kisenevi história.

Valamelyik novemberi estén a meghitt kis kocsmában, kóbor abszintelők környezetében, Ady elém helyezte a ceruzával megírt kéziratot, a vers címe: „A bélyeges sereg“.

A hibátlan gömbölyű betűk görgették elém, reám a strófákat, a vers megjelent a „Budapesti Napló“-ban 1906. december 8-án és benne van Ady Endre gyűjteményes verskötetében.

BRÓDY LÁSZLÓ: *BABILON*

*Anániás, Misáel és Azáriás,
mind a hárman hadifoglyok Babilonban,
a nevük már: Sidrák, Misák, Abednego.*

*Bábelben, a nagy városban, épített egy
istent Nabukodonozor, a király, hogy
együttlakjon az isten az emberekkel.*

*Egy nagy istent hosszúságra, szélességre,
színarany volt koponyája, melle, törzse,
de a lába cserépből volt és üvegből.*

*S ezt az istent népünnepély keretében
állították ki a térre közszemlére,
kelmediszben állott ott az egész környék.*

*Fejedelmek, hadnagyk és tömlöctartók
jelentek meg a nép élén hódolatra.
zeneszóra, énekszóra meghajolni.*

*Parancs jött a babilónok királyától:
mindenkít, ki nem imádja ezt az istent
vessék menten égő, tüzes kemencébe.*

*Káldeusok jöttek, ime, a királyhoz:
— Váddal jöttünk! Sidrák, Misák, Abednego
fittyethány, nem teljesíti a parancsod.*

*Igy hát Nabukodonozor elrendelte,
Sidrák, Misák Abednego megkötözve
vettessék be égő, tüzes kemencébe.*

*Nagysietve befütötték a kemencét,
piros nyelvét hatalmas láng öltögette
és megnyalta, megölte a poroszlokat*

*Megkötözve Sidrák, Misák, Abednego
égő, tüzes kemencének közepében
s álmélkodva nézi Nabukodonozor.*

*Mert e három férjfit dobták be a tűzbe
s mégis bent a kemencében négyet látott,
a negyedik egy patyolat-szárnyú angyal.*

*A negyedik, ez az angyal, védte, óvta
kiterjesztett szárnyaival azt a hármat.
tűz nem ért a testükhöz és ruhájukhoz.*

*Megrémült a király és a parancsára
a kemence kitértette roppant száját,
sértetlenül jött ki rajta mind a három.*

*Sidrák ment be és Misák és Abednego
s Anániás, Misáel és Azáriás
léptek ki az égő, tüzes kemencéből.*

*Hajuk meg sem pörköldött, ruhájukat
füst szaga sem érintette, amikor az
égő, tüzes kemencéből kikerültek.*

*Kő se röpöpent, szikla sem hullt, hegy sem omlott
s lám, ledőlt a babilóni öntött isten,
üveg lába, arany hasa, feje széttört.*

*Pozdorjává tört a válla, melle, combja
s mint a szérün könnyű polyva, szélben elszállt.
Hol van Nabukodonozor? Merve, hol van?*

*Se híre, se hamva már a nagy királynak.
Atyafija sem maradt meg hírmondónak.
S az óriás birodalom, Babilon sincs.*

*Mint az árvíz, a feledés úgy elmosta.
S Anániás, Misáel és Azáriás
kikerültek, lám, az égő kemencéből.*

*S rokonságuk ma is él még. Lám, az egyik
vagy kétezzeröttszáz évvel már utánuk
a Dániel híres könyvét lapozgatja.*

DR. SCHEIBER SÁNDOR:

A HÁD GÁDJA KÉT PÁRHUZAMA

Felejthetetlen Heller professzorunk tanulmányt szentelt a *Hád Gádja* tárgy történetének (IMIT Évkönyve. 1939. 80—94). Tanulmánya összefoglalja a kutatás eddigi eredményeit. Ezek szerint bizonyos, hogy a gödölyéről szóló dalt a zsidóság a XIII. század előtt nem ismerte, a XIII., XIV. és XV. századi Haggáda-kéziratokban még nincsen meg. Minden valószínűség szerint Németországban keletkezett, német népdal hatása alatt. Heller Bernát rámutat a *Hád Gádja*, az úgynevezett láncolatot mese párhuzamaira a különböző népeknél és e mesefajnak egyik legrégebben lejegyzett nemzsidó nyomát Mikes Kelemen 1725. április 22-ről keltezett LX. levelének kezdőszavaiban találja meg (*Irodalomtörténet*. XXIX. 1940. 20—21).

Az alábbiakban két párhuzamot hozok, egy olaszországit és egy magyarországit. Az olasz párhuzamhoz dr. A. Grütterné Ligeti Lilla (Róma) jóvoltából jutottam, aki figyelmeztetett rá, hogy az olasz gyermekek a *Hád Gádja*-hoz hasonló mesét tanulnak az óvodában. Kérésemre levélben elküldte a szöveg szó szerinti fordítását, amelyet változatlanul közlök:

Volt egyszer egy apa, egy anya és egy fiú. Az apa megbetegedett és elhívták az orvost, ki elrendelte a betegnek, hogy káposztát egyék. Ekkor az anya hívta a gyer-

mekét és azt mondta neki: „Péterke, Péterke, menj káposztát szedni az apádnak, ki beteg!” Felelt a gyermek: „Én nem megyek!” „Megmondom a botnak, hogy verjen meg! Bot, verd meg Péterkét, aki nem akar káposztát szedni az apjának, ki beteg!” Mondja a bot: „Én nem verem meg!” „Megmondom a tűznek, hogy égessen meg! Tűz, égess meg a botot, mert nem akarja megverni Péterkét, mert Péterke nem akar káposztát szedni az apjának, ki beteg!” Felel a tűz: „Én nem égetem meg!” „Megmondom a víznek, hogy oltson el! Víz, oltsd el a tüzet, mert nem akarja megégetni a botot, mert a bot nem akarja megverni Péterkét, mert Péterke nem akar káposztát szedni az apjának, ki beteg!” Felel a víz: „Én nem oltom el!” „Megmondom az ökröknek, hogy igyanak meg! Ökrök, igyátok meg a vizet, mert nem akarja eloltani a tüzet, mert nem akarja megégetni a botot, mert nem akarja megverni Péterkét, mert nem akar káposztát szedni az apjának, ki beteg!” Felelnek az ökrök: „Mi nem isszuk meg!” „Megmondom a kötélnek, hogy kössön meg benneteket! Kötél, kösd meg az ökröket, mert az ökrök nem akarják meginni a vizet, mert a víz nem akarja eloltani a tüzet, mert a tűz nem akarja megégetni a botot, mert a bot nem akarja megverni Péterkét, mert Péterke nem akar káposztát szedni az apjának, ki beteg!” Mondja

A Palesztina-Múzeum Jeruzsálemben (Palesztinai képek)

a kötél: „Én nem kötöm meg!“ „Megmondom az egereknek, hogy rágjanak el. Egerek, rágjátok el a kötelet, mert nem akarja megkötni az ökröket, mert nem akarják meginni a vizet, mert nem akarja eloltani a tüzet, mert nem akarja megégetni a botot, mert nem akarja megverni Péterkét, mert Péterke nem akar káposztát szedni az apjának, ki beteg!“ Mondják az egerek: „Mi nem rágjuk el!“ „Megmondom a macskának, hogy egyen meg benneteket! Macska, edd meg az egereket, mert nem akarják elrágni a kötelet, mert nem akarja megkötni az ökröket, mert nem akarják meginni a vizet, mert nem akarja eloltani a tüzet, mert nem akarja megégetni a botot, mert nem akarja megverni Péterkét, mert Péterke nem akar káposztát szedni az apjának, ki beteg!“ Mondja a macska: „Én megeszem, én megeszem!“ Mondják az egerek: „Mi elrágjuk, mi elrágjuk!“ Mondja a kötél: „Én megköttöm, én megköttöm!“ Mondják az ökrök: „Mi megisszuk, mi megisszuk!“ Mondja a víz: „Én eloltom, én eloltom!“ Mondja a tűz: „Én elégetem, én elégetem!“ Mondja a bot: „Én megverem, én megverem!“ Mondja Péterke: „Én megyek, én megyek!“

Megvan tehát ebben az olasz változatban is a láncolatosság mesének legjellemzőbb vonása, hogy befejezése visszatér a kiinduláshoz: ennek a vonásnak megléte az eredeti alakra mutat és épp ez hiányzik a zsidó alakításból.

*

A második párhuzamot Buzás Zsuzsanna jegyezte le számomra Dunaegyházán, ahol tréfás társasjátékként járja. Olyan szűkszavú, hogy szinte vázlatnak tűnik, mintha a gödölye-dal menetének emlékeztető szavai volnának (a sor ugyanaz, mint a *Hád Gádjában*: hentes, bika, víz, tűz, bot, kutya, macska; csak az egerek szereplése új benne.) Így hangzik:

*Ez az a hentes, amely megölte azt a bikát.
Ez az a bika, amely megitta azt a vizet.
Ez az a víz, amely eloltotta azt a tüzet.
Ez az a tűz, amely elégette azt a botot.
Ez az a bot, amely megütötte azt a kutyát.
Ez az a kutya, anrely megfogta azt a macskát.
Ez az a macska, amely megfogta azt az egeret.
Ez az az egér, amely elrágta a fajankó házának kapujának závarjának kulcsának a madzagját.*

Kétségtelen, hogy a *Hád Gádja* is játékos gyermekdal s a hozzáfűződő szimbolikus magyarázatok távol állottak a dal zsidó alakítójától. De még egy olyan jelentékeny tudós, mint Israel *Abrahams* is, úgy hitte, hogy a *Hággádába* Izrael történetének körképéül került (*Festival Studies*. London, 1906. 110.). A *Hád Gádja* szereplőinek mindegyike egy-egy népet jelképez. A végső igazságszolgáltatás azonban Istenre vár.

A zsidó szenvedések legmélyén — 5703 széderjén — mi is szívesen felejtkezünk az egyszerű gödölye-dal e komor, de reménytelő értelmezésébe.

SÓS ENDRE — A BUDAI HITKÖZSÉG TISZTELETBELI FŐJEGYZŐJE. A budai hitközség elöljárósága december 16-án tartott ülésén Sós Endre képviselőtestületi és válaszmányi tagot, a Társadalmi Szervezőbizottság elnökét, az ismert és népszerű publicistát, akit lapunk olvasói is becsülnék és aki hónapok óta a fővárostól távol tartózkodik, *tiszteletbeli főjegyzővé nevezte ki*, azoknak a kimagasló érdemeknek az elismeréséül, amelyeket a hitközség belső békéjének megteremtése, a kulturális és szociális munka, valamint a felekezeti irodalom terén szerzett. A budai hitközség tagjainak széles rétegei nagy helyesléssel fogadták az elöljáróságnak ezt az elhatározását.

GYŐRI „ROYAL“ étterem és kávéház újonnan átalakítva újból megnyílt, amely az utazó uraknak kedves szórakozást nyújt.

SÓS ENDRE: FREUD

*Ki az alvilág útjait megjártad
és megmutattad rúgóit a vágnak*

*és fúriáit a pokoli kinnak,
amint egymással ütközetet vívnak*

*és megmutattad, hogy bennünk az Isten
és osztozhatunk mindnyájan a kincsen,*

*öreg, bölcs zsidó, Hozzad zeng az óda —
felnöttek lettünk tanításod óta!*

*Olyanok voltunk sokszor, mint a férgek,
mélyére lökve rettenetes éjnek.*

*Olyanok voltunk sokszor, mint az állat,
rémület s kényszer csúnyán megcibáltak.*

*Sötétben jártunk és sötét volt bennünk
és nem lehetett a napfényre mennünk.*

*Kínzott a való és kínzott az álom
és megrekedtünk sok titkos határon.*

*De Te, bölcs zsidó, felfedted az álmat
és megmutattad: az álom nem álnok.*

*Álmunkban beszél igazán az énünk,
az álmainktól sose szabad félnünk!*

*Öreg, bölcs zsidó, Hozzad zeng az óda —
sok mindent tudunk tanításod óta!*

(1943)

SZABOLCSI LAJOS: A CSILLAG FIA. (Történelmi regény. Budapest, 1943.) Szabolcsi Lajos új regénye, *A Csillag Fia*, a magyar zsidó szépirodalom nyeresége és értéke. Szabolcsi Lajos ebben a megkapóan szép történelmi regényben a zsidó történelem utolsó és legtragikusabb szabadságharcát tárja elénk. Alakjait oly plasztikusan festi le, hogy szinte látjuk szemük villanását, érezzük a jeruzsálemi nap melegét, a zsidó lélek olthatatlan szabadságvágyát és a zsidó szív örök fájalmát. Nagyon érdekes *Bar Kochba* alakja, a regény főhőse, a zsidó hadvezéré, aki a maga idejében legtökéletesebb hadiművészetet, a rómaiakat, zseniális elgondolásaival túlszárnyalta és a római légiókat tönkre verte. Az egész könyvön drámai feszültség vonul végig, mely a figyelmet teljesen leköti. Tanulságos is ez a regény: önkéntelenül ráeszmél az olvasó az egyéni hiúság, a széthúzás átkára.

Szabolcsi Lajosnak ez a szép történelmi regénye az olvasók legszelesebb rétegeinek érdeklődésére tarthat igényt.

Reich Jenő

A ZUGLÓI TEMPLOMKÖRZET A MUNKATÁBOROSOKÉRT. A zuglói templomkörzet március 28-án *Bokor* Adorján körzeti elnök vezetésével a munkatáborosok felszerelése ügyében ülést tartott. Az ülésen dr. *Fábián* Béla elöljáró megrázó szavakkal buzdította a zsidóságot, hogy a munkatáborosokkal szemben eleget tegyen kötelességének. *Bokor* Adorján elnök beszámolt a gyűjtés eddigi eredményéről, majd a gyűlés közönsége a templomba vonult át, ahol a munkaszolgálatosokért könyörgő istentiszteletet tartottak. A könyörgő istentiszteleten dr. *Bernáth* Miklós körzeti rabbi magasszárnyalású beszédet mondott, melyben meghatóan könyörgött az elhunyt munkatáborosok lelkéért és a kintlevők jólétéért és boldog visszatértéért. A szép istentisztelet a Himnusz hangjaival ért véget.

VALAMENNYI ITT ISMERTETETT
ÉS MEGEMLITETT KÖNYV KAPHATÓ

Gondos Sándor

modern zsidó könyvesboltjában.

BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 53. Telefon: 425—828.

KOMLÓS ALADÁR:

A MEDVE, A HAGYMA ÉS A HUSZÁRZÁSZLÓS

1.

Egy északitáliai városka kis kórházában éltünk akkor, már régen valamennyien egészségesen és egyéniségünk szerint a legkülönbözőbb szenvedélyekenk áldozva. Volt, aki egész nap a harctéri kitüntetéseivel babrált s büszkén jár-kált velük fel s alá a spítál két kórtermén, ami akkoriban, a monarchia összeomlása után, meglehetősen melankolikus szórakozás volt. Hiszen tudvalevőleg nem is tekinthető igazi hadifogolynak, akinek a fogságban semmiféle bogara nem támadt. Egy bécsi főhadnagy Rilke egyik verseskönyvének gyönyörű, himzett vászonba kötött példányát őrizte nárcája alatt, a nap nagyrészt tükör előtt töltötte, pénzén kozmetikai szereket hozatott a városból s mélységesen lenézte társait, mert szerinte legtöbbjüknek nem volt gyerekszo hájuk. Akiknek volt, azokat azzal tüntette ki, hogy kölcsönadta nekik a Rilke-kötetet. A legizgalmasabb időtöltést egy tényleges hadnagy találta ki. Ez állandóan az önfegyelmzésben gyakorolta magát: szenvedélyes dohányos lévén, vásárolt egy doboz finom cigarettát, betette a fiókjába (mert fiókunk is volt a kis éjjeli-szekrényben) és — nem gyujtott rá. Ott ült egész nap a fiókja mellett s heteket töltött azzal, hogy csak-azért-sem gyujtott rá. Ennél aránylag sokkal szelídebb volt Kupfer sváb népfölkelő zászlós, civilben tanító, passziója, aki véres és nagyszerű vadásztörténeteket mesélt, amelyek sohasem történtek meg, — de ez, vadásztörténetekről lévén szó, — nem lehet nagyon meglepő.

Azonban közös (ha már akkor is használatos lett volna a szó, azt mondanám: kollektív) szórakozásai is voltak kórtermünknek, amelyben a kis spítál tizenkét magyar tisztje feküdt. E szórakozásokban rangra és hogarakra való tekintet nélkül egész társaságunk egyesült. Először: délután négy és hat között séta a kórház ketrecszerű piciny folyosóján, ahol a repkény, egy pálmafa és egy ciprus mintha a kintragyogó szabad Itália növényzetének képviselőitében üdvözölt volna bennünket. Az itt töltött hónapok alatt elmondtuk egymásnak egész élettörténetünket, összes szerelmeink és terveink sorát. Második szórakozásunk a hagymakoszorúk átvétele volt, a városból ebéd után megérkező olasz kereskedőtől. Ezeket lassanként ceremóniává merevedő módon, ünneplésen felszeletelve raktuk rá zsíroskenyerekre, s azután így együttesen és egymást komoly arccal figyelve, fogyasztottuk el, ahogy az indiánok a békepipát szívják. Végül pedig, de nem utolsónak említem az éjszakai mulatságot, amely úgy alakult ki, hogy volt köztünk egy tényleges honvédhadnagy, aki minden éjjel, rendszerint tizenegy és tizenkettő közt hosszú, hangos diskurzusokat folytatott álmában. Mikor beszélni kezdett, mind felültünk az ágyban, úgy hallgattuk őt a gyenge lámpafénynél. Ez a derék bajtársunk, akinek napközben nem lehetett hallani a szavát, ilyenkor elmondta legtitkosabb gondolatait is. Ma is kitűnően emlékszem még ezekre az éjszakákra: a kórterem asztalán és a folyosóra nyíló ajtóban lámpa égett, az ajtóban ott állt szuronyos puskával egy olasz katona, aki vigyázott ránk, s az ablakokon holdvilágos éjjeleken betündököltek az Appenninek

Kovács Péter huszárzászlós barátunk viszont, aki dzsentri-családból származott... Azért nem volt ő veszedelmes ember! Hiszen igaz, széles, régimódi bajuszt viselt, szerette a népies szólásokat, a bort, lelkesedett a cigány-nótáért, s ha meglátott a két barátommal, amint összedugtuk fejünket a napi francia lecke felett, elnézően, fölényesen legyintett: „No, ti könyvmolyok, már megint a könyv mellett vakoskodtok... Lettetek volna csak egyszer egy medve-vadászaton!” Mert Kovács is szeretett vadásztörténeteket elmesélni, s nem tudom, lényeges műfaji különbség-e, hogy míg a sváb tanító az elejtett vadak nagyságát szerette túlozni, az ő vadászkalandjaiban inkább az előkelő vadászok voltak fontosak, akik a Kovács-család erdélyi kastélyában vaddisznó- vagy medvelövésre ősz táján összegyűltek. Azt sem lehet mondani, hogy Kovács gögösen viselkedett volna

velünk szemben, nem volt ő abból a duhaj úri osztályból való, amelynek tagjaival a szegény paraszt- vagy polgárivadék nemigen szeret találkozni, mert borsózik a háta láttukra. Kovács inkább leereszkedően, előzékenyen, s ha nem félnék a túlzástól, azt mondanám, kissé bizonytalanul is viselkedett, mikor le-leült az ember ágyára és a Justh-vagy a Koltay-familia dolgait kezdte elemezni. Jó-ég-tudja, hogy mi volt az oka, hogy titokban... hogy is fejezzem ki magam, hogy benyomásom halvány erőtlenségét megfelelően jellemezzem? Mert hiszen az, hogy egy ízben odajött hozzám és megkérdezte, miben áll Schopenhauer elmélete a nemi szerelem metafizikájáról, azt hiszem, még a legszélsőségesebb faji teóriák szerint sem elegendő arra, hogy valakinek árja vagy turáni eredetét kétségbevonjuk...

Egy éjjel azonban megtörtént a baj. Fél-tizenkettő tájban a honvédhadnagy megint elkezd álmában beszélni. Mi mind a tizenegyen felkönyöklünk ágyunkon s vidáman összeszekacsintva és kuncogva várjuk az éjszakai műsort. A hadnagy gyermekarca mozdulatlanul fekszik a párnán, mi alatt beszél. Kezdetben érthetetlen szavak jönnek ki száján, de aztán halljuk, hogy Kováccsal veszekszik, akivel délután a hagymakoszorúk körül támadtak némi differenciái.

— Add ide, Kovács, az az enyém... (kis szünet, amely alatt nyilván álombeli partnere szavát hallgatja. Mind nevetünk, de Kovács harsányan kacag, mintha csiklandoznánk). Hát akkor feljelentelek a zászlóaljparancsnokságon. (Újabb kis szünet, Kovácsnak a könnyei csorognak. Az arca is eltorzul nevetésben.) Ha nem adod, megjáródd velem! (Kis szünet.) Különben is mit beszélsz, azt hiszed, nem tudom, hogy zsidó vagy?

Egy pillanatig döbönt csend támadt, aztán az egész kórterem hahotában tört ki. Kovács zászlóst az első pillanatban, mintha villám sújtotta volna. Elakadt a nevetése. Megvonaglott a bajusza alatt. De csak egy pillanatra, talán nem is mindenki vette észre. Aztán megint nevetni próbált. De nem ment a dolog. Elhallgatott. Később egyszer még megkísérelte a heherészést, de csak erőltetett s roppant kínos nyögés lett belőle. Végül magára húzta a paplant s úgy tett, mintha aludna.

2.

Ekkor jöttem rá, milyen egészséges volna, ha minden közösség tartana magának egy embert, aki álmában beszél. Kiderült ugyanis, hogy titokban nemcsak én, de az egész kórteremben kivétel nélkül mindenki gyanúsán találta Kovács dzsentriségét, csak eddig senki sem merte ezt a másikának megvallani. A honvédhadnagy felelőtlen és tapintatlan álombeszéde azonban felszabadított bennünket, s azóta minden további vizsgálat nélkül is eldöntöttnek vetjük Kovács Péter származásának kérdését. Reggel valaki ráterelte a szót az éjszakai jelenetre:

— Jól mulattunk az éjszaka, mi? — fordult Kovács felé. — Mit szólsz a hadnagyhoz?

— Gyáva és szemtelen — legyintett bosszúsan Kovács, — csak tetteteli az alvást. Egyszer még megjárja a cirkuszai-
val. Nálam kihúzhatja a lutrit, — mondta meglehetősen hangosan, mintha egyenesen azt akarná, hogy a hadnagy is meghallja.

Dehát hiába volt minden bosszankodás, holmi álombeszéd miatt mégsem vonhatta felelősségre az ellenfelét. Ehelyett délután megpróbálkozott egy vaddisznó-történettel. A tanító azonban, aki eddig kissé háttérbe szorult a maga kispolgári vadászkalandjaival, ezúttal fellázadt és erélyesen rászólt:

— Ugyan, hagyd már kérlek ezeket a históriákat! Igazán unjuk. Tudod... — és jelentősen ránézett, úgy hogy a zászlós fenyegetéseket olvashatott ki a szeméből.

Kovács azonnal elnémult. Ez volt utolsó vadásztörténete. A műfaj ettől kezdve a sváb tanító kizárólagos vadászterülete lett...

Nem tudtuk, mi megy végbe Kovács lelkében. Ki is tud olvasni egy leleplezett huszárszászlós titkos lelki redői között? Egy ideig határozottan a búskomorság jelei voltak megállapíthatók rajta, főképp mikor a gyerekszobás bécsi főhadnagy váratlanul visszakérte tőle a Rilke-kötetet. Egész délelőttökön át heverészett az ágyán, buzgón cigarettázva és a mennyezetet hámulva. Abbahagyta az ágyviziteket is. Viszont a gyógyulására lehetett nála következtetni abból, hogy harmadnap a délutáni hagyma-ceremóniánál, eddigi szokásával ellentétben, egyetlen csettintéssel vagy felkiáltással sem adott kifejezést annak, mily igazán, mennyire szíve mélyéig átérzi és élvezzi ezt a népies gyönyört. Egészében mégis pusztá találgatásokra voltunk utalva, mert az éjszakai eset óta elzárkózott. Régi tempóit nem folytatta többé, de nem is szakított világosan velük. Mintha szándékosan olyan magatartást keresett volna, amelyet félre lehet érteni. Este vacsora után némán hallgatta a tanítót, aki most ellenőrzés és versenytárs nélkül állván, fenéig kiélvezhette a vadásztörténetek elbeszélésének titokzatos varázsát. Csak néha, egy-egy különösen merész kijelentésnél történt, hogy Kovács nem állta tovább, felült az ágyban, ahol életúntan hevert és mélyen, szemrehányó tekintettel nézett a tanítóra, aki már valóban kezdett visszaélni a helyzettel. De aztán, mintha eszébe jutott volna valami, sóhajtott egyet és szó nélkül visszafeküdt.

A kikerülhetetlen összetűzés — mely aztán oly váratlanul végződött — mégis egy vadásztörténet alkalmából következett be. A tanító elmesélte, hogyan tévedt fürjvadászat közben egy tölgyesbe s bukkant fürj helyett medvére.

Délután volt, a hagymás-kenyér fogvasztásának órája, s vaságyainkon ülve, bizony úgy elmerültünk a kenyér felszeletelésébe és élvezetébe, hogy nem volt könnyű felébreszteni figyelmünket a fürj-les iránt. Csak Kovács szemében lobbant fel olykor valami irigy fájdalom.

— Ott álltam egy nagy tölgyfa alatt — folytatta a tanító — és szemben velem, olyan messzire, mint innen az a sarok, szóval négy-öt méternyire megállt a medve. Most már ő sem jött tovább. Megállt, felállt a két hátsó lábára és rám hámult. Két fejjel nagyobb volt nálam. A sörétet beleeresztettem a szíve közepébe, de ő...

Körüljártatta rajtunk tekintetét. Láta, hogy mindenki figyel, e percben még a hagyma is háttérbe szorul érdeklődésünkben. Ezek azok a diadalmas szép pillanatok, a nagy mesélők életében, amelyeknek éppúgy rabjává válnak, mint mások a kokainnak vagy egyéb szenvedélyeknek, s amelyekért, aki rájuk szokott, emberéleteket képes tönkretenni.

— Képzeljétek el a helyzetet — szötte a történetet tovább. — Egy pillanat alatt átvillant rajtam a menekülés minden elképzelhető módja. Egyik sem látszott jónak. Flaubertem jó volt a fürjekre, de a medve ellen nem ért volna többet egy gumipuskánál. Futásról nem lehetett szó, hiszen a mackó egy pillanat alatt utólért volna. Ennél csak az lett volna nagyobb ostobaság, ha fára próbálok mászni előle. Csupa szélestörzsű tölgyfa volt körülöttem. őszintén szólva, nem is tudtam volna felmászni rájuk. Igazán olyan frászban voltam... ha valaki azt mondja akkor nekem, hogy hajlandó megmenteni, de csak azzal a feltétellel, hogy egész életemben kutyapecér leszek, bizisten ráálltam volna, — mondta ravasz önkicsinyléssel, így akarva hitelt ébreszteni elbeszélése iránt, és eloszlatni az esetleges gyanút, hogy talán hősködni igyekszik.

Lélekzetfojtva hallgattuk. A titkos gúnyról, mely más alkalommal többé-kevésbé nyíltan ült arcunkon, ezúttal megfeledkeztünk. A tanító egyik legszebb sikerét aratta. Kovács maga elé nézett, komoran lesütötte szemét, arca vonaglott.

— No, itt nincs mit vesztenem, gondoltam — folytatta a tanító, — fogtam magam, szembefordultam a medvével és...

Kovács felemelte a fejét. Látszott, hogy nem bírja tovább. Szemében megvillant valami.

— Beadtad a medvének — szólott rekedten — ezt a történetet s rögtön megdöglött tőle.

Felugrottunk ágyainkról. Tudtuk, a verekedést nem

lehet elhárítani. A tanító is felpattant és nem kisebb harc-készséggel, mint aminővel a medvével szállt szembe valaha a szepességi rengetegben, Kovács ellen fordult. Két szót mondott mindössze, de látszott, hogy ez lelke mélyéről fakad:

— Büdös zsidó!

4.

Kovács elsápadt, s ő is talpra szökött.

— Mi? — hördült fel, mint a sebzett vadkan, mely mindkettejük történeteiben oly gyakran szerepelt. — No, ha a medve nem hánt el veled, én majd elbánok, — harsogta és szemét összehúzza, kezét ökölbeszorítva, ugrásra készen fordult a tanító felé. Ellenfele szembenézett vele:

— No gyere, ha mersz!

Az összecsapás elkerülhetetlennek látszott. Ebben a pillanatban valaki elkiáltotta magát:

— Itt a hagyma!

S az ajtóban valóban megjelent kosárral karján a kis olasz kereskedő, aki kedvenc eledelünket szokta hozni a kórházba.

— A hagyma!

Ott hagytuk a csatateret, rohantunk a kis talján felé. A két vadász arcán zavar tükröződött. Világosan látszott rajtuk a belső küzdelem; ha most összeverekednek, a többiek közben minden hagymát elvásárolnak előlük. A tanító döntött:

— Eh! — legyintett fitymáló mozdulattal, amely azonban azt is kifejezte, hogy minek egy meggondolatlan szót így felfújni, s utánunk rohant.

— Még számolunk! — fenyegette meg Kovács, s ő is szaladt a hagymáért. Csakhamar mindketten ott tolongtak a kereskedő körül.

Egy félóra múlva mindkét vadász el volt látva hagymával, — de az elhalasztott verekedést akkor már bajos lett volna folytatni. A viszálykodás istennője valaha tudvalevőleg aranyalmát dobott az istenek asztalára, a béke szerényebb istene ezúttal egyszerű hagymával dolgozott, — de ez nem kevésbé hatékony gyümölcsnek bizonyult. Jóbarát ugyan sosem lett a két zászlósból, de két nap múlva, dél előtt Kovács odaült az ágyamra, épp mikor a két bajtársammal hozzáláttunk a francia-tanuláshoz.

— Szabad? — kérdezte. Meglepetve néztünk rá. Arca most oly nyugodt volt, szinte derűs, aminőnek legalább egy hete nem láttuk.

— Nem állhatnék be én is közétek? — szólott mosolyogva.

S megtörtént, amit tíz nappal korábban senki sem hitt volna el: Kovács lassacskán éppoly könyvmoly lett, akárcsak mi. Egy félév múlva bajusz helyett már szemüveget hordott...

...Igaz, most jut eszembe, a Kovács-ügy izgalmai között a medvéről egészen megfeledkeztünk. Lehet, hogy a medve felfalta a tanítót, s ez talán már csak tévedésből volt abban a helyzetben, hogy kalandját elmesélhette. Elvégre egy vadásztörténetben ez sem volna meglepő.

TEMPLOMI HANGVERSENY GYŐRÖTT. A győri Torasz Cheszed egyesület a napokban nagyszabású vallásos hangversenyt rendezett a győri főtemplomban. A templomot zsúfolásig megtöltötte Győr város zsidósága. A hangverseny előadói dr. Roth Emil főrabbi, Herskovits Béla pesti főkantor és Kuti Sándor karnagy voltak. Az est műsorát Kuti Sándor művészi és áhítatot keltő preludiuma vezette be. Dr. Roth Emil főrabbi előadásában filozófikus elmélyedéssel és szárnyaló szépséggel ismertette a sátán szerepét a zsidóság gondolatvilágában. Herskovits Béla főkantor műsora két részből állott, az elsőben a liturgia szépségeit ismertette, a másodikban perzsa, újhéber és jémenita dalok szerepeltek. Technikában, stílusban és hangban egyforma erejű előadása felejthetetlen hatást váltott ki hallgatóságában. A héber dalok közül különösen szép volt Kelen Hugónak prófétai erejű új ébresztője.

EGY EMLÉKKÖNYVRŐL

A Magyar Zsidó Múzeum egy könyvet kapott nemrégiben. Albumalakú, nagy bőrkötéses könyvet, melynek négy sarkát és fedőlapjának közepét szép ezüstveret díszíti. Papírosa finom, az oldalak széle aranyozott, nagyon tetszetős és mutatós az egész. De mindez még nem volna elég ok arra, hogy beszámoljunk ennek a könyvnek létrejöttéről. A Múzeumnak bizonyára vannak ennél a kötetnél értéke-
sebb tárgyai is. Az idők pedig manapság, sajnos, olyanok, hogy ha *Kohelet* ma jelentetné meg keserűen bölcs elmélkedéseit, talán az se keltene különösebb feltűnést. Nem éljük az irodalmi gondolatok, vagy, pláne, a romantikus ötletek korszakát. 1943-ban élünk és közép európai zsidók vagyunk.

Hogy erről a Múzeumnak juttatott könyvpéldányról mégis beszámolunk, annak oka az, hogy ez a könyv első látásra megkapott időszerűtlennek látszó, romantikus ötletével. Egy könyv, mely ma, a nyomdatechnika mai fejlettsége mellett, elejétől végéig kézzel készült! Egy könyv, melynek minden oldalát fekete tussal rajzolt díszkeret fogja körül! Egy könyv, a biedermeier emlékkönyvek minden külső ismervével s ugyanazt a kedélyt sugározva, mint nagyanyáink *Emlékkönyve*, valahogy nemcsak korszerűtlen, de majdnem nem is „zsidós” a maga romantikusságában és mindenképpen meglepő látványosság.

A könyvet *Ringer József*, az Ujpesti Chevra Kadisa titkára írta, szerkesztette és a szó szoros értelmében véve készítette, néhai *Arányi Adolf*nak, az *Ujpesti Chevra Kadisa* és *Hitközség* nemrég elhunyt elnökének emlékére. Nem gyanusíthatjuk meg a szerzőt azzal, hogy a tisztviselői okosság iratta vele ezt az emlékkönyvet, hiszen halott elnökről írni, nem *rezon*. Mi adta hát neki, ezt az első pillanatban nem is zsidónak ható, valójában azonban mégis nagyon zsidó, régi támogatások buzgalmára emlékeztető ötletet? Talán éppen a kor, melyben élünk. A kor, mely mintha el akarna nyelni mindent, amit eddig ezen a földön alkottunk s alkotásainkkal együtt magunkat is. Tudat alatt is feltámad hát a zsidóban a vágy, hogy hírt adjon magáról az utókornak. Élünk. Így és így élünk. Ezt és ezt tettük.

Ujpest, a százéves gyárváros: *zsidóváros*. Zsidók alapították, nem is rövid ideig zsidók igazgatták. Első képét zsidók formálták ki. Chevra Kadisája kilencvenkét éves. Az ujpesti zsidó talán az ország minden zsidója közül a leginkább lokálpatrióta. Ha ujpesti zsidók valamit alkottak, mindig úgy érezték, hogy nemcsak maguknak, de a városnak is alkottak. S joggal érezték így. Hiszen minden új épület, melyet zsidók építettek zsidó rendeltetési céllal, — szépítette, építette a szépítésre és építésre szoruló várost. Az Ujpesti Chevra Kadisa *Aggokháza* és a „*Venetianer Lajos*”-iskola nemcsak zsidó intézmény, hanem a város két igen szép épülete is. Ha a temetőkhöz vezető út elhanyagolt, ha ezeket az elhanyagolt utakat zsidó pénzen rendbehozzatják, ha a zsidó hősök omladozó sírjait virággal ékesíti a kegyelet, mindmegannyi eseménye magának Ujpestnek is. Egy ujpesti temető lett szebb, ujpesti utak lettek rendezettebbek, a város fejlődött, a város szépült.

Erről akar hírt adni az utókornak ez a kedves és biedermeier ötletű emlékkönyv. Az ujpesti zsidónak a zsidók-alapította városhoz fűződő szeretetéről. S még valamiről. Valami, minden „hivatalosságtól” s minden személyes, hátsó gondolattól távolálló kegyeletéről, mely annál hihetőbb, mert nem hivatalos. *Arányi Adolf*, a maga derűs pátriárka módján huszonöt évén át gondos vezetője volt az ujpesti zsidóságnak. Ismerem azt a meleg, családi viszonyt, mely közte

és a hitközség tagjai között kifejlődött. Az ujpesti zsidóság még mindig ennek a családfői vezetőnek hatása alatt áll, a szeretet, melyet iránta érzett, nem volt mimelt, mert nemcsak *Arányi Adolf* elnökségének huszonöt évén át tartott, hanem halála után sem szűnt meg. Hogy mennyire nem szűnt meg; bizonyítja ez a könyv, melyet egy ujpesti zsidó, minden „hivatalosságtól” mentesen, saját pénzéből, saját munkája eredményeként hosszú-hosszú napokon, heteken, hónapokon át készített, nem is a jelennek, hanem egyenesen az „utókornak”. Megható gondolat ez és szép. Mert hozzá vagyunk ahhoz szokva, hogy élő elnököket a hizelgés tömjénje vesz körül s halott elnökökről nem igen beszélnek. Hogy „okos” zsidók vagyunk, akik tudjuk, hogy mikor kell jóidőben kamatoztatni az elismerést. De az eféle albumok mégis azt bizonyítják, hogy talán még sem vagyunk olyan hosszantóan „okos” zsidók. Van bennünk kegyeletérzés, van bennünk hála s tudjuk önzetlenül szeretni azt, aki hitünk szerint szerette és jól szolgálta a fajtánkat.

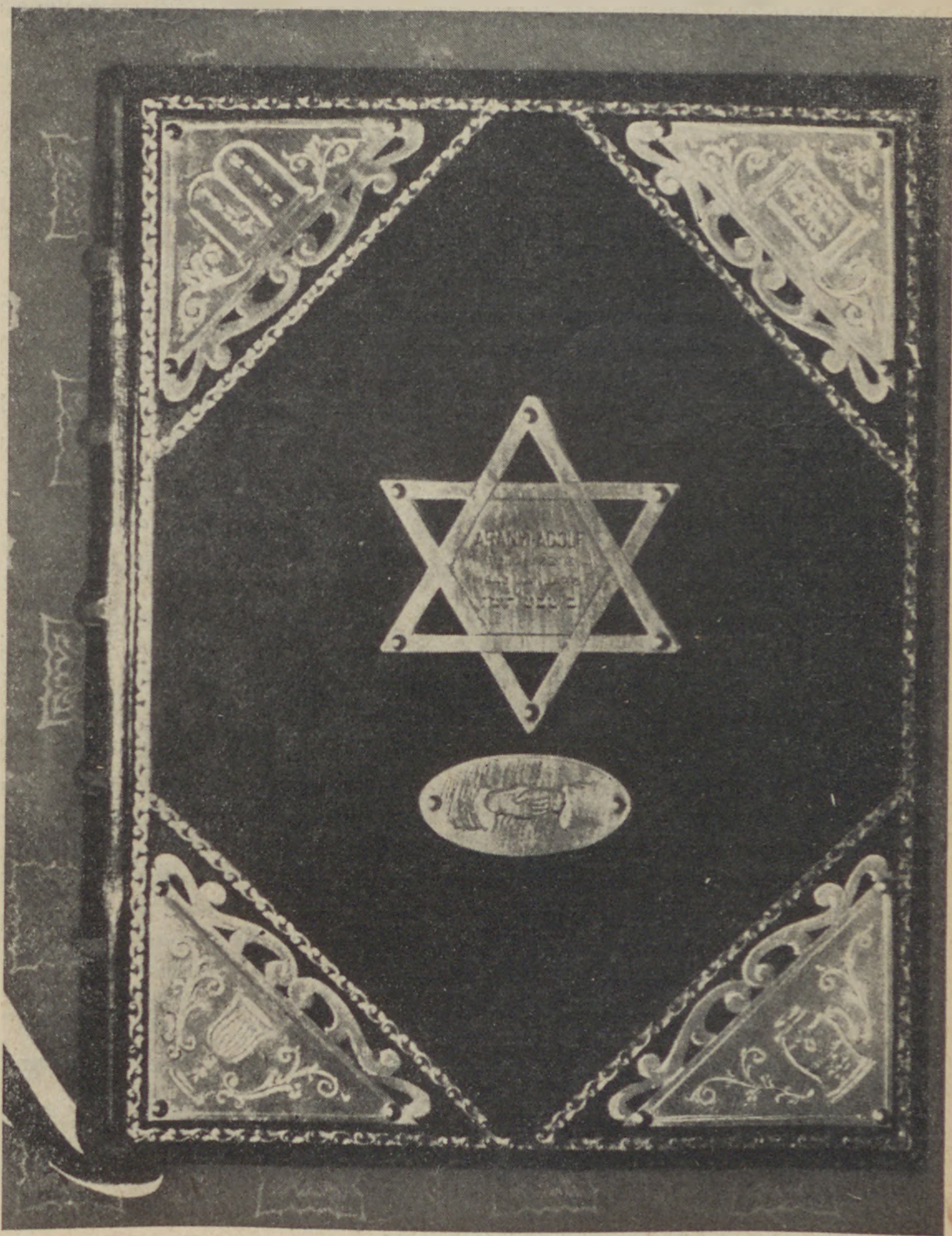
Ujpest nem tudja elfelejteni *Arányi Adolf*ot.

Nem tudja elfelejteni a huszonöt hosszú esztendőt, mely alatt vezetése mellett élt és alkotott. Még ma sincs elnöke a közösségnek.

Nem találják meg utódját annak az elköltözöttnek, akire, hogy még mindig mennyit gondolnak, bizonyítja ez a könyv is.

Ez a „halhatatlanítási” szándék.

(haneser)

Az „*Arányi Adolf-Emlékkönyv*” művészi címlapja

HELLER BERNÁT (1871—1943)

1939 március 12-én Londonban, a *Jews' College* Büchler Adolf-émlékünnepélyén *Marmorstein* Arthur mondotta az emlékbeszédet. Felsorolta azokat, akiket a magyar Rabbiképző első fénykora adott az egyetemes zsidó tudománynak: *Blau* Lajos, *Büchler* Adolf, *Guttman* Mihály, *Heller* Bernát, *Krausz* Sámuel, *Schreiner* Márton és *Ziegler* Ignác neveit. *Krausz* Sámuel kivételével ez a névsor ma már házkárakönyvek lapjairól ragyog felénk. A nevek viselői a zsidó tudománynak újabb hatalmas területeket hódítottak meg, amelyek nevükhöz fűződnek tudományunk történetében az idők végéig.

Időben az utolsó, *Heller* Bernát professzor, február 26-án hunyta le örökre szemét.

Olyan nehéz szólnunk gyászunkban erről a kicsi, szent emberről, aki olyan nagy volt tudósak is, jellemnek is. Olyan nehéz véglegesen lezárunk mindazt, amit róla tudunk, hiszen egész lénye, folytonos kutató munkája, pihe-nést nem ismerő élete ellentéte volt mindannak, ami végleges és lezárt. Olyan nehéz mult időben írni róla, aki minden írásában friss volt, mai volt és meglepetés.

Heller Bernát pályája, tudományos munkássága, emberi alakja tökéletes és befejezett egész. Pályája egyenes vonalú. 1896-ban leteszi a rabbivizsgát és még abban az évben a tanári vizsgát is németből és franciából. 1919-ig a II. ker. Toldy-reáliskola tanára. 1919—1920-ig a megnyíló zsidó fiú- és leánygimnázium igazgatója lesz, 1920—1922-ig egyedül a fiúgimnáziumé. 1922-ben elfoglalja a Rabbiképzőben csodált mesterének, *Bachernek*, tanszékét és ezt tekinti tanári pályája betetőzésének, legnagyobb elismerésének.

Tudományos munkássága, amelyet bibliográfiájának kb. 580 száma sorol fel, hasonlóan bevégzett egész. *Bacher* aggáda-kutatásainak ösztönzésére a zsidó legenda-, monda- és mesekutatásnak szenteli magát. Szélesíti tehát *Bacher*hez képest a kutatás területét, szélesíti azonban a látókört is, amelynek körébe tárgyát belevonja. Kitünően ismeri az egyház, az iszlám, a középkor világi (különösen német és francia) legenda-, monda- és meseanyagát. Ezzel a felkészültséggel elemzi ki a szerteheverő, roppant terjedelmű zsidó forrásokból az ismert legenda-, monda- és mesekörök zsidó megfelelőit. Módszerességben is, anyaggyűjtésben is, eredetmegállapításban is legjelentősebbek az *ephesusi hét alvó* (*Éléments, parallèles et origines de la légende des Sept Dormants*. Paris, 1905.), a *paradicsomi társ* (*La légende judéo-chrétienne du compagnon au Paradis*. Paris, 1908.) és a *szent együgyűség* („Gott wünscht das Herz“. HUCA. IV. 1927. 365—404.) legendáiról szóló monográfiái. Ha ezeket a különböző nyelveken és különböző helyeken megjelent dolgozatokat egy kötetbe gyűjténék, a tárgytörténet legjelentősebb kérdéseinek zsidó anyagát kapnók kézhez, formailag is tökéletes tanulmányokban. Megvan azonban az ő tollából a héber és arab mese összefüggő története is: a fejlődés időrendi sorrendjében is (*Das hebräische und arabische Märchen*. Bolte-Polívka. IV. Leipzig, 1930. 315—418.) és a különböző szellemi hatások kialakító sorrendjében is (*Ginzberg's Legends of the Jews*. JQR. NS. XXIV. 1933—34., XXV. 1934—35.). Amikor a szentföldi történelmi és etnográfiai társulat megindította az anyaggyűjtést, *Heller*rel dolgoztatta ki a néprajzi gyűjtésnek munkatervét. Ez a nagyvonalú tervzet (*Zijjon*. IV. 1930. 72—94.) iránytmutató a jövőre is, a zsidó folklóre-kutatásnak ebből kell kiindulnia.

Goldziher hatása alatt arab tanulmányokkal foglalkozik. A maga elé tűzött feladatot itt is megoldja. *Goldziher*, ismerve *Heller* érdeklődését egyrészt a régi sémi, másrészt

a középkori francia irodalom iránt, még egyetemi éveiben feladatául tűzte ki Kelet és Nyugat találkozásának vizsgálatát az arab *Antar-regényben*. *Heller* megvalósítja tervét és először magyarul (*Az arab Antar-regény*. Budapest, Akadémia, 1918.), majd németül (Leipzig, 1931.) teszi közzé kutatásai eredményét. *Heller* könyvének kerete egy arab lovag-regényről szóló tanulmány, ezen belül azonban egy egész sor folklorisztikus és összehasonlító irodalomtörténeti tárgynak legalaposabb taglalása és legfontosabb lelőhelye (az igazság csengője; égberepülés sasokkal; égfelé lőtt nyilak.).

Tudományos munkássága betetőzésének, legnagyobb elismerésének 70-ik születésnapja fényes ünnepét és az ez alkalommal átnyújtott *Emlékkönyvet* tekintette, amelyben a hazai és külföldi tudomány jelesei hódoltak előtte. Az ünnepségről azt vallotta beszédében: „a mai nappal, a jelen órával elértem életem csúcspontjára“. (*Heller Bernát jubileuma*, 34.) Az *Emlékkönyv*-ről szerénységében azt írta nekem: „Ilyet 1941—1942-ben Magyarországon szürke zsidó tanár tiszteletére teremteni, csodával határos. Összehasonlíthatatlanul nagyobb *Bacher* professzorunk mennyivel kevesebbet kapott 1910-ben, boldog békeesség közepette...“

Ugyanígy befejezett, szoborszerűen tökéletes emberi alakja is. Szigorú erkölcsi követelményeket hirdető és megvalósító egyénisége árnyékában mindannyian bűnözőknek, gyarlóknak éreztük magunkat. Családi életében gyöngédség, szeretet, megértés, elismerés fűzi nagyszerű hitveséhez, kiváló két fiához. Sírig való hűség jellemzi mestereihez, akiknek emléket állít írásaiban, barátjaihoz és tanítványaihoz. Barátjaival és tanítványaival való kapcsolatai ápolására időt és energiát áldoz, mert fontosnak tartja, akár a tudomány szolgálatát. Ezen a téren legnagyobb elismerésnek és elégtételnek azt tartja, hogy méltó tanítványokat nevelt magának és a zsidó tudománynak. „Feljebbvalóimnak minden elismerésnél, kartársaimnak minden megbecsülésnél jelentősebb volt és maradt nekem tanítványaimnak ragaszkodása“ — hirdeti jubileumi beszédében. A tudományos kérdésben hozzá fordulót elhalmozza könyveivel, pedig ő könyveinek margóján gyűjtötte az egyes tárgyak irodalmát s így sokszor évek munkáját szolgáltatva ki mások kezébe; számoltarta a munka haladását, levelekkel, utalásokkal irányítja tovább. A kész művet — a saját dolgai félretevésével — lelkiismeretesen végigolvassa, javítja, kiegészíti jegyzeteivel.

A harmonikus élet, a nagy tudós, a tökéletes ember fölé érzéketlen, kemény rögök hullottak a farkasréti temetőben. A hagyomány szerint tintáját és tollát vele kellett volna adni (Men. Ham. III. ed. Enelow. 504.), mert munkáját azzal a tudással, azzal a módszerrel, azzal a kritikával senki sem tudja folytatni. Vajha legalább azt az áhitatot és azt a szentséget örökölnők, amellyel ő érezte zsidóságát, mellyel ő művelte a zsidó tudományt. Ez is elég lenne nekünk *Heller* professzor nagy szellemi örökségéből.

Dr. Scheiber Sándor

NAPOK ALATT fogyott el az elmúlt évben a Javne kiadásában megjelent, *Róth* Emil győri főrabbi magyarázataival ellátott *Haggada*. Új kiadása most újból megjelent. A Javne-sorozat minden kötete a zsidó szellemi élet marandó alkotása.

LOHR MÁRIA „Kronfusz” vegytisztító és kelmfestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85.
Telefon: 130—237
144—302

Ú J K Ö N Y V E K KRÓNKA ÉS SZEMLE

KOMLÓS ALADÁR: KÖLTŐINK ÉS A ZSIDÓSÁG. (Budapest, 1942. Különlenyomat az Izr. Magyar Irodalmi Társulat 1942. évkönyvéből.) Vannak írók, akik eszméiket, mondanivalóikat rövid terjedelmű tanulmányokba tudják sűríteni, összefoglalni. (Gondoljunk Leo Pinsker: *Autoemancipációjára* és Theodor Herzl: *Judenstaat-jára*.) Megjelenésük idejében az olvasók röpiratoknak tekintették e tanulmányokat s ezek csak később, az évek múlásával kapták meg azt a rangot, amely tartalmuknál s főleg hatásuknál fogva megilleti őket. Ezek a gondolatok jutottak eszünkbe, amikor Komlós Aladárnak e lényegbe markoló tanulmányát olvastuk. Ő nem politizál a szó hétköznapi értelmében: versekről és költőkről ír, de közben olyan eszméletű igazságokat fogalmaz meg, amelyeket kimondani és terjeszteni tett számba megy. Irodalmi értékén túl ez teszi jelentőssé Komlós Aladár „Költőink és a zsidóság” című tanulmányát.

Gervai Sándor

KECSKEMÉTI MÁRIA: AZ ALÁZATOSSÁG ÉNEKE. (Versek.) Csendesek, finomak, szépek Kecskeméti Mária versei. Érzékeny, gyengéd női lelket revelálnak, gyengéd lelket, melynek sok szenvedés jutott osztályrészül. Szomorúság, alázatosság és egyszerűség van ezekben a versekben, nemes pátoz lengi át őket, hangjuk tiszta és közvetlen, formájuk művészi. *Kecskeméti Mária* van mondanivalója életéről, családjáról, fajtájáról, és amit mondani akar, teli, zengő hangon ki is tudja fejezni. Képei plasztikusak, nyelve a mai magyar költészet színvonalán van, érzései igazak. Nagyon szép versek vannak a kötetben, — s az értékelés alapja mindig: a nagyon szép versek, — de vannak, melyek szigorúbb önkritika mellett kimaradtak volna a kötetből. *Kecskeméti Mária* legszebb versei tisztavonalvezetésűek, kerülnek a fölösleges sallangot, gondolatban is, kifejezésben is. A zsidóságnak és az irodalomnak még sok várnivalója van *Kecskeméti Mária*tól. (m—r)

BEÉRKEZETT KÖNYVEK: M. Buber: Száz chászid történet. (Fordította, M. Buber életrajzával és jegyzetekkel ellátta: dr. Pfeiffer Izsák). Javne-könyvek 9. — I. Klausner: A modern héber irodalom története. (Fordította: Grosz Ernő és Kardos Pál.) Javne-könyvek 10. — Sós Endre: A zsidók útja a kálvinista Rómában. Történelmi vázlat. — *Libanon* tudományos és művészeti folyóirat 1943. III. szám. — Az alázatosság éneke. *Kecskeméti Mária* versei. — Havas György: Hordjátok a követ. (Átköltések és fordítások héber és jiddis költőkből.) Budapest 1942. — Dr. Friedmann Dénes: A zsidó történetírás új útjai. Budapest 1943. — Dr. Jakab Jenő: Feigl L. H.-né szül. Rosenfeld Janka emlékezete. Gyöngyös 1943. — *Pumpedita—Mechuza*. Héber ismeretterjesztő és tudományos közlemények. Szerkeszti és kiadja: Glasner Benjámín, Kolozsvár, Árpád-út 39. Ára 3 pengő.

KÖZPONTI TANONCKÖNYVTÁR. A Pártfogó Iroda tanoncosztálya tisztelettel kéri mindazokat, akik könyvjuttatásukkal kívánják támogatni a most szervezés alatt álló tanonckönyvtárt, hogy könyvküldeményeiket vagy VIII., József-körút 31b. sz. II. emelet, *Fritzi* Önagysága kezeihez küldjék el, vagy értesítsék VII., Bethlen-tér 2. szám alá a tanoncosztályt, mely nap mely órájában küldjük a könyvekért. Hálás köszönettel veszünk minden nyelvű, minden fajtájú, de különösen ifjúsági, klasszikus, ima- és tankönyveket. Kérjük a küldeményekhez az adakozók nevét is közölni, hogy azt a könyvek tábláján szerepeltethessük.

TISZTELT ELŐFIZETŐINKHEZ!

Mult és mostani számunkhoz csekket mellékelünk azon t. Előfizetőink részére, akiknek előfizetése lejárt s kérjük, hogy annak felhasználásával az előfizetési díjat azonnal beküldeni szíveskedjenek, nehogy lapunk küldésében fennakadás álljon elő. A KIADÓHIVATAL

HELYREIGAZÍTÁS. A márciusi számunkban *Antokolsky elégtételt kap* című novellában egy értelemzavaró szedési hiba maradt: Az első bekezdés végefelé: ... aki a nagy teremben dolgozott, odasielt a mintázatok elé és „megbámulva” helyett: *megbénulva* az új művészi revelációtól — értendő.

ÓNEG-SABBAT-ÜNNEPSÉG. Szép ónegsabbat-ünnepséget rendezett a *Hitközségi Kereskedelmi Szaktanfolyam* növendékserege március 13-án. Ima, zsoltárok, szavalatok, elbeszélések, énekszámok váltakoztak a műsoron. Nagyon tetszett *Szabolcsi Lajos* egy verse (*Asztali ima*) és *Herskovits Béla* főkántor két szerzeménye. A szép óneg-sabbat-ünnepségen — a rendezés érdeme *Sarbó Vilmos* igazgatóé! — nagy és díszes közönség volt jelen. Az énekkart vezényelte — és részben betanította — *S. Mehler* Erzsébet.

TANONCOTTHON-AVATÁS. Szép ünnepély keretében avatták fel február 26-án este a zöldmáliúti *Tanoncotthont*. Felszólaltak az ünnepélyen dr. *Neumann Tibor* rabbi, a tanoncosztály vallásügyi vezetője, dr. *Pásztor József*, a Pártfogó Iroda főtitkára, aki egyben átadta a 86 tanoncot ellátó intézményt a Pártfogó Iroda tanoncosztályának, *Nemes Lipót* tanár, *Bicskei István* előjáró és *Nagel Marcell* keresk. tanácsos. A tanoncok nevében *Schwartz Tibor* köszönte meg a Pártfogó Iroda jóindulatú gondoskodását.

HALÁLOZÁSOK.

Igen nagy részvét mellett búcsúztatták február 16-án Csúzon *Honig* Ödön hirtelen elhunyt gazdálkodót. *Honig* Ödön a csúzi hitközség legjótékonyabb és legtekintélyesebb tagjainak egyike volt. A koporsónál *Fürst* főrabbi beszélt meghatóan. A temetés Mágócson folyt le, február 18-án, abban a temetőben, melynek első lakója százötven évvel ezelőtt a meghaldogult egyik őse volt.

Nagy gyász érte a gyöngyösi zsidóságot *Feigl* L. H. főrabbi feleségének hirtelen halálával. Az elhunyt a híres *Landesberg*-család leszármazottja, egy négy-öt százéves rabbi-dinasztia ivadéka volt. Közel félévszázadig élt férjével boldog és harmónikus házasságot. Utolsó éveiben sok csapás érte. Elvesztette vejét és két kis unokáját, egyetlen leánya pedig messze idegenben... — A megdicsőült földi maradványait a gyöngyösi zsidóság nagy részvéte mellett helyezték a gyöngyösi sírkertben örök nyugalomra. Felesége koporsója fölött megrázóan beszélt *Feigl* L. H. főrabbi, majd dr. *Jakab* Jenő rabbi búcsúzott el szívhez szóló szavakkal a gyöngyösi zsidóság Nagyasszonyától.

Frenkel Benjámín, Bácsalmásnak több évtizeden át volt rabbija, neves talmudtudós, meghalt. Dr. *Frenkel* Bernát pesti vallástanár és *Nyiri* Jenő ny. székesfővárosi tanító testvérüket gyászolják az elhunytban.

Elek Jenőné szül. *Geiger* Etelka hosszabb betegeskedés után, 63 éves korában Kassán meghalt. Az elhunyt 38 évet élt boldog házasságban férjével. Halála városszerető általános részvétet keltett.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. **כשר** vendéglőben változatos, finom menü mérsékelt árban. Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. Erdélyiek és felvidékiek találkozóhelye.

BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 4-B. TELEFON: 123-843

Singer Jenőné szül. *Riegelhaupt Anna* 53 éves korában Kassán elhunyt. Férje, leánya és veje gyászolják.

Mult évi december 7-én hunyt el jótékony életének 74-ik évében *Wunsch Benjáminné* szül. *Heller Minna*. Követte őt a halálba ez évi január 25-én 80 éves korában, ötvenévi boldog házasság után, férje *Wunsch Benjámín*, ki évtizedeken át a beszercei hitközség jótékony életű, tetterős oszlopa volt, kiben a beszercei chevra egyik alapítóját tisztelte. Gyászolják gyermekei: *Simon, József, Médi, Herman, Izrael* és családjaik.

Stein Imre, dr. *Stein Artur* budapesti ügyvéd fia, március 19-én 19 éves korában elhunyt. A Megboldogult nagy szerepet játszott a zsidó ifjúsági, irodalmi körökben. Komoly feltűnést keltett „Nem menekülhetsz” című verseskötetével.

AZ ORSZÁGOS IRODA ÚJ ALELNÖKEI. Az izraelita községkerületi elnökök *Stern Samu* udv. tan. az *Országos Iroda* elnökének vezetése alatt március 16-án ülést tartottak, melyen egyebek közt a *Szántó Jenő* elhunytával megüresedett alelnöki tisztség betöltését tárgyalták. Tekintettel arra, hogy az Országos Iroda munkaköre óriási módon megnövekedett, valamint hogy, rendkívül fontos a vidék bekapcsolása az Országos Iroda munkájába, a községkerületi elnökök az Országos Iroda alelnökeivé *Alapi Béla* ny. ügyvezető-igazgatót és dr. *Pap Róbertet*, a szegedi községkerület elnökét választották meg.

Özv. **Berkovits Miksáné** és gyermekei: **József, Boriska, Andor** és **Margit** fájdalomban összetörve tudatják, hogy a szerető, jó gyermek, az imádott testvér,

Dr. Berkovits Hermann

földbirtokos

46 éves korában Budapesten március hó 15-én hosszú, kínos szenvedés után kilehelte drága lelkét.

Szeretett halottunk földi maradványait március 19-én d. e. 11 órakor helyeztük örök nyugalomra a debreceni zsidó temetőben.

Gyászolják még sógornője: **Berkovits Andorné, Halmi Margit**, sógorai: **Lux Arnold** és **Fischer Lajos**, unokahugai: **Berkovits Ági** és **Lipschitz Kató**.

A VALLÁSOS KÖRÖK II. MŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁSA.
A pesti zsidó középiskolások Vallásos Körei március 7—12-ig rendezték II. fénykép- és rajzkiállításukat a *Pesti Chevra Kadisa* dísztermében. A fiúk és leányok kitettek magukért: tehetséges és szép munkákat: rajzokat, fotókat, szobrokat stb. küldtek be. A beérkezett műveket szakértő zsűri bírálta el, melynek *Zádor István, Hermann Lipót, Vadász Endre* és *Perlrott-Csaba Vilmos* festőművészek voltak a tagjai. A megnyitó ünnepségen dr. *Rosenák Miksa* vallásoktatási előljáró, a vallásos körök munkáját méltatta, majd a zsűri eredményét dr. *Kohn Zoltán* tanfelügyelő hirdette ki. Eszerint a *grafikában* I. díjat nyert *Lusztig János* („Montefiore M.” v. k.) ötletes reklámterveivel, második lett *Biró Zsuzsa* („Bacher V.-né” v. k.), a III. díjat *Adler Wolf* („Montefiore M.” v. k.) nyerte kitűnő karrikatúráival. — *Rajzban* első lett *Halász Imre* („Kiss József” v. k.) *Női Arcképével*, második *Singer Anna* („Mirjam” v. k.), harmadik *Gyurech Péter* („Bész Hillél” v. k.). — A szobrok közt *Drechsler Klári* remekül mintázott *Női Fej-e* vitte el a pálmát. — A fénykép-versenyen az I. díjat *Gáti János* („Kiss József” v. k.) kapta hangulatos tárgyú fotóiért. Második *Buday-Goldberger Berchtold* („Mendelssohn M.” v. k.) lett, aki eredeti arab souk-okról készített felvételeket állított ki. A III. díjon ketten osztoztak: *Barna Tamás* („Mendelssohn M.” v. k.) és *Gábor Tamás* („Kiss József” v. k.) kitűnő heállítású felvételeikkel. — A kiállítás megrendezésében két lelkes, fiatal vallásos buzgólkodott különösen: dr. *Rosenblüth Márton* és dr. *Sebestyén József*. A vernisszáson közreműködött a Vallásos Körök zenekara is, *Sándor Frigyes* karnagy vezényletével. *Stern Erzsébet*

DR. HELLER BERNÁT TEMETÉSE. Óriási részvétel nyilatkozott meg dr. *Heller Bernát* professzornak, a budai hitközség vallásos tanulmányi felügyelőjének temetésén február 28-án a farkasréti temetőben. Zsidók és nem-zsidók, öregek és fiatalok tömegei álltak körül a szabadban felállított koporsót és mondták el a halottas imákat. A szertartás *Sirota Sándor* főkantor gyászdalával kezdődött. A gyászbeszédet dr. *Benosofszky Imre* főrabbi mondta, jellemezve *Heller* egyéniségének példátlan és utolérhetetlen nagyságát. Dr. *Csobádi Samu* hitközségi elnök a hitközség és intézmények, dr. *Vidor Pál* rabbi a budai tanítószék, az újlaki zsinagóga és a család érzéseit fejezte ki. Dr. *Szegő Miklós* (Székesfehérvár) a *Rabbiképző Intézet* és a *Rabbiképző Intézet* fenntartó országos tanács, dr. *Dercsényi Mór* a *Rabbiképző intézet* tanári testülete, dr. *Szemere Samu* az IMIT, dr. *Scheiber Sándor* (Dunaföldvár) a volt szemináriumi tanítványok, dr. *Fuchs D. Rafael* a zsidó gimnázium, dr. *Gyulai Noé Hugó* a *Toldi-reáliskola* volt tanuló társainak szövetsége, dr. *Renk Félix* a volt *Toldi-reálbeli* tanítványok, dr. *László István* a *Pro Palesztina Szövetség*, dr. *Kriszhaber Béla* (Pestszenterzsébet) a rokonok nevében búcsúzott a nagy halottól. A temetést *mincha* és *mááriv* ima fejezte be.

SIRKŐVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőtaragóme-
rek sarkraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Tel. 226-082
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató.

Engedélyezve: 20700/1938. XII. M. E. sz. alatt.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

BOROS JÓZSEF

SIREMLÉKEK nagyraktára kizárólag: Budapest, VII.

DOB-UTCA 2

(Károly-körúti sarokház)

Telefon: 227-096

OLCSÓ
ÁRAK

Modern fedőlapos
virágvázás siremlékek

GYERMEKEK ALIJÁJA. Február hóban hetvenkét gyermek indult el a Keleti pályaudvar csarnokából a bukaresti gyors különkocsiján Palesztinába. Óriási nehézségek leküzdése után sikerült végre a Palesztina-intézményeknek a gyermek-alija kérdésében megoldást találniok és többszáz gyermeknek Palesztinába való kijuttatását lehetővé tenniük. Három-négyheti időközökben indulnak kisebb csoportok Románián, Bulgárián, Törökországon és Szírián keresztül a Szentföldre. Január elején indult el az első csoport gyermek és februárban ezt a második csoportot is sikerült útnak indítani.

IZR. LEÁNYÁRVAHÁZ ÉS NAPKÖZI GYERMEK-OTTHON KASSÁN. Bensőséges keretek közt folyt le január közepén Kassán az *Izr. Leányárvaház és Napközi Gyermekotthon* megnyitása. Az intézményt mely negyvenöt gyermek ellátásáról gondoskodik, dr. *Enten Manó* és *Eckstein Márk* főrabbi ékesszóló beszédekkel avatták fel, míg dr. *Herz Ignác* elnök szép szavakban fejezte ki a kassai zsidóság háláját *Gotterer Sámuelné* és *Moskovits Mártonné* megválasztott örökös elnöknőknek, akik önfeláldozó munkájukkal az intézményt életbehívták. Egy bennlakó árva hálás szavai, valamint *Wiesenberg Lajos* hitközségi titkár és *Lichter Elek* előljáró emelkedetthangú beszédei zárták le a megható avatóünnepélyt.

A DEBRECENI STATUSQUO HITKÖZSÉG újjáalakult. Újraválasztotta képviselőtestületének hatvankilenc tagját és tisztújító közgyűlésen megválasztotta vezetőségét. A hitközség új vezetősége az 1946 május haváig terjedő új ciklusra ekkép alakult: Elnök: *Ungár Jenő*. Alelnök: *Lindenfeld Lajos* (új). Vallásügyi előljáró: *Csengeri Ignác*, helyettese: *Klein Miksa* (új). Iskolai előljáró: dr. *Fényes Jenő*, helyettese: dr. *Jakab Endre* (új). Pénzügyi előljáró: *Moskovits Ignác* (új), helyettese: *Gál Dezső* (új).

A sírok ápolása

úgy a régi Kerepesi-úti, mint az új központi izraelita temetőben április közepén vette kezdetét. Befizetések a **PESTI CHEVRA KADISA** székházában: VII., Erzsébet-körút 26. sz. alatt eszközölhetők, esetleg ugyanoda postán is beküldhetők.

A TATAI ZSIDÓ DIÁKOK BIBLIAKÖRE dr. *Rosenthal László* rabbi vezetésével két vitaülést rendezett. Az első vitaülésen, melynek *Zsidó diák a vádlottak padján* volt a címe, a diák *Weinstangl Tibor*, az elnök *Telkes János*, az ügyész *Kreiner Miklós*, a vádlók *Kaposi Mária*, *Schlesinger György* és *Hacker Ödön*, a védőügyvédek *Steiner Anikó* és *Grossmann Károly* voltak. Az ülés, heves viták után, a diák felmentésével végződött. — A másik ülésen *Josephus Flavius* került a vádlottak padjára. Az áruházzal vádolt *Josephus Flavius* megszemélyesítője *Veszprémi Tibor* volt. Az ülést — mint elnök — dr. *Rosenthal László* rabbi vezette. Ügyész *Grossmann Károly*, a vádló *Telkes Marianna*, a védőügyvédek *Deutsch Éva* és *Weinstangl Tibor* voltak. Az ülés az áruházzal *Josephus Flavius* ellen marasztaló ítéletet hozott.

Még megvásárolhatja Pészáchra!

a nagy sikert elért, Roth Emil győri főrabbi magyarázataival ellátott, képes

HAGGADA

második bővített kiadását. Terjedelme 200 oldal. Ízléses kötésben ára P 5.60.

Kapható minden könyvkereskedésben és a kiadónál:

MAGYAR ZSIDÓK PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGE
BUDAPEST, VII., KIRÁLY-UTCA 93. I. 15.

**A JAVNE-SOROZAT MINDEN KÖTETE A ZSIDÓ
SZELLEMI ÉLET MARADANDÓ ALKOTÁSA!**

KÉRJEN ISMERTETŐT!

Raktáron levő **síremlékek** mélyen leszállított áron

LÖWY J. UTÓDA Budán II., FŐ-UTCA 79 (PALFFY-TÉR MELETT)
TELEFON: 35-15-81

Parókat készít a hullámosított hajból

Tartós
hullám
Manikűr
Hajfestés
Olesó árak!

**HEISZ
JENŐNÉ**

női fodrász és
parókakészítő

VI., Vasvári
Pál-u. 4.

Takarékos családok
olcsón és jól vásárolhatnak
KLEIN ANTAL
divatházában Bpest, VII., Király-u. 49

Selymek, szövetek, vászonárak.
Kelengyék, kötöttárak és női konfekció

**Üvegtetőcserép
és Eternit**

szabványméretű
drótbetétes üveg

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29.

ÜVEGHÁZ

Telefon: 110—114°

Elegáns

**CSECSEMŐ-
KELENGYÉK**

SZÉKELY JENŐ

Petőfi Sándor-utca 9

FÜRTH

lakástakarító- és féregirtó vállalat

BUDAPEST, V.,

CSÁKY-U. 7. II. em.

TELEFON: 124—455

Lelkiismeretes munka

Prima referenciák

Hajszálak végleges kiirtása villannyal

Szépségápolás, Szemölcsirtás. Quarz.
Pollák Sarolta kozmetikai intézete,
Andrássy-út 32. I.

Cégem specialitásai (házikézelésre):

«Miracle» szőrtelenítőszer
vagy «Miracle» szőkítő-
kenőcs.

«Miracle» krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vívmánya.

(Kérjen
prospektust.)

Tanfóvnykiképzés.

DAMAST, VÁSZN

nanszon színes, damast ótkészletek, abrossok,
törülközők, konyharuhák stb.

PRÍMA, NEM MŰROSTOS

rendkívül olcsón

WEISZ, Paulay Ede-utca 58.

udvarban. Liszt Ferenc-tér mellett.